

Uloga Republike Hrvatske u obrani Bosne i Hercegovine

Kovač, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:037371>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-05-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Kovač

ULOGA REPUBLIKE HRVATSKE U OBRANI BOSNE I HERCEGOVINE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

LUKA KOVAČ

ULOGA REPUBLIKE HRVATSKE U OBRANI BOSNE I HERCEGOVINE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc. Vladimir Šumanović

Sumentor: dr.sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2021.

Uloga Republike Hrvatske u obrani Bosne i Hercegovine

The role of Republic of Croatia in defence of Bosnia and Herzegovina

Sažetak

U radu se na samome početku daje uvod u stanje prije raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije kako bi se za početak dobila šira slika o ratnim događajima koji su uslijedili na području bivše države. Nakon toga, rad donosi uvid u odraz raspada bivše Jugoslavije na stanje u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini. Zatim se daje pregled ratnih zbivanja u Bosni i Hercegovini u tri njezine regije: Bosanskoj Posavini, srednjoj Bosni te bihaćkom okrugu. Ratni su događaji započeli u ožujku 1992. u Bosanskoj Posavini, a Republika Hrvatska se od samoga početka uključila u razrješavanje ratnih sukoba u susjednoj državi. Nadalje, u srednjoj Bosni postupno je došlo do pogoršanja u odnosima između Hrvata i Muslimana što je u konačnici dovelo do hrvatsko-muslimanskoga rata u srednjoj Bosni tijekom koji je potrajao više od godinu dana. Ipak, sređivanje odnosa dovelo je do suradnje između dvije strane koja se najviše očitovala na primjeru grada Bihaća koji je isključivo zbog nastojanja Republike Hrvatske spašen od okupacije srpskih snaga. Unatoč okupaciji trećine svojega teritorija Republika Hrvatska se nesebično uključila u trasiranje puta koji je Bosnu i Hercegovinu vodio prema njezinoj slobodi, nezavisnosti te međunarodnom priznanju. Upravo je taj odnos Republike Hrvatske prema ratu u Bosni i Hercegovini ključna odrednica ovoga diplomatskoga rada.

Ključne riječi: raspad Jugoslavije, Republika Hrvatska, rat u Bosni i Hercegovini

Abstract

This paper introduces the situation before the breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in order to get a broader of the war that followed in territories of the former state. After that, the paper brings insight into the reflection of the breakup of the former country on the situation in the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina and then provides an overview of the war events in Bosnia and Herzegovina in three regions: Bosanska Posavina, central Bosnia and the Bihać County. The war events began in March 1992 in Bosanska Posavina, and from the very beginning the Republic of Croatia became involved in the resolution of war conflicts in the neighboring country. Furthermore, relations between Croats and Muslims gradually deteriorated in central Bosnia, which eventually led to a Croatian-Muslim war in central Bosnia, which lasted more than a year. However, the improvement of relations led to cooperation between the two sides, which was most noticeable on the example of the town of Bihać which was saved from the occupation of Serbian forces only because of the efforts of the Republic of Croatia. Despite the occupation of one third of its territory, the Republic of Croatia selflessly embarked on the route that Bosnia and Herzegovina led towards its freedom, independence and international recognition. This relationship between the Republic of Croatia and the war in Bosnia and Herzegovina is the key determinant of this graduate work.

Keywords: The Breakup of Yugoslavia, Republic of Croatia, War in Bosnia and Herzegovina

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Jugoslavija u osvit nacionalnih previranja	1
2.1. Memorandum SANU i najava ratnih zbivanja	3
2.2.1. Prekid „hrvatske šutnje“	4
2.2.2. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj	5
2.2.3. Srpska pobuna u Hrvatskoj.....	6
2.2.4. „Božićni ustav“ i put prema neovisnosti Republike Hrvatske.....	7
2.3. Odras raspada Jugoslavije na SR BiH.....	9
2.3.1. Sarajevsko primirje i referendum kao uvertira u nova neprijateljstva.....	11
3. Rat u Bosni i Hercegovini	13
3.1. Ukratko o Bosanskoj Posavini	13
3.1.1. Kronologija ratnih zbivanja u Bosanskoj Posavini.....	14
3.1.2. Tko je branio i brinuo za Bosansku Posavinu?.....	18
3.3. Početak incidenata u srednjoj Bosni.....	21
3.3.1. Rat ABiH i HVO u srednjoj Bosni	26
3.3.2. „Generalna proba“ rata u siječnju 1993.....	26
3.3.3. Zatišje pred buru u veljači i ožujku 1993. godine	28
3.3.4. Otvoreni napad ABiH na HVO u travnju 1993. godine	29
3.3.5. Postupna normalizacija odnosa	33
3.3.6. Odnos Republike Hrvatske prema sukobu u srednjoj Bosni	34
3.4. Uloga Republike Hrvatske tijekom ratnih zbivanja u Bihaću	37
3.4.1. Ukratko o ratu na području Bihaća.....	37
3.4.2. Prva bihaćka kriza	39
3.4.3. Novo primirje i „uvod“ u Drugu bihaćku krizu.....	40
3.4.4. Humanitarna pomoć RH bihaćkome okrugu	41
4. Zaključak.....	43
5. Popis bibliografije	45

1. Uvod

Uloga Republike Hrvatske (dalje: RH) u obrani Bosne i Hercegovine (dalje: BiH) tijekom ratnih zbivanja od 1992. do 1995. i danas je jedna od učestalijih tema brojnih polemika u hrvatskome društvu. Upravo taj odnos bit će predmet ovoga diplomskoga rada. Teza ovoga rada odnosi se na odnos RH prema BiH u ključnim trenucima rečene države. U ovome diplomskom radu bit će obrađen način na koji je RH pristupala problematici rata u susjednoj državi te postupci koje je RH poduzela kako bi pomogla BiH tijekom trajanja agresivne velikosrpske politike. Prilikom izrade rada korišten je širok raspon literature koju su napisali autori koji su se detaljno bavili rečenom tematikom. Nemali broj njih bili su i sudionici spomenutih zbivanja te je tako doprinos njihovih djela nemjerljiv. Ipak, ono što ovaj rad čini znanstvenim i istraživačkim jest korištenje dokumenata preuzetih sa stranice generala Slobodana Praljka te Međunarodnoga kaznenoga suda za područje bivše Jugoslavije, a koji su i danas dostupni putem Interneta. Također, rečeni dokumenti daju jasnu crtu vremena te se njihovim proučavanjem i iščitavanjem dobiva jasna smjernica koja na vrlo precizan način prikazuje djelovanje hrvatskoga državnoga vrha u okviru rata u BiH. U prvome dijelu rada tako su ukratko obrađene okolnosti raspada bivše Jugoslavije u okviru RH. Nakon toga je opisano stanje u BiH koja je smatrana „Jugoslavijom u malom“, a potom i počeci rata. Nadalje, prikazana je uloga RH tijekom ratnih događanja u Bosanskoj Posavini uz koju se i danas vežu razne subjektivne i nerealne konstrukcije koje idu u smjeru prodaje predmetnoga područja. Također, u kontekstu obrade ratnih zbivanja na predmetnome području korišteni su ratni brojevi *Brodskoga lista*, odnosno *Posavske Hrvatske* kako se list koji je izlazio u Slavonskom Brodu zvao od lipnja 1992. godine. Zatim je obrađeno razdoblje rata u srednjoj Bosni kako bi se uvidio karakter rata koji je vrlo brzo saveznike pretvorio u neprijatelje. I kao posljednji od tri područja BiH obrađena u ovome radu je bihački okrug. Naime, ondje je upravo uz vojnu i humanitarnu pomoć RH spriječen pad grada Bihaća koji bi doveo do velike humanitarne katastrofe prilikom čega bi, vrlo vjerojatno, i ovaj grad doživio sudbinu Srebrenice.

2. Jugoslavija u osvit nacionalnih previranja

Krajem 80-ih godina 20. stoljeća Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje: SFRJ) bila je pred raspadom. Sve češća nezadovoljstva reflektirala su se kroz višestruku krizu koja je potresala SFRJ. Ipak, dva su segmenta krize najviše nagrizala ionako

nestabilnu državu, a to su ekonomski i politički segment. Prvi segment uvjetovao je drugi te je tako odlazak u nepovrat, u obliku raspada SFRJ, bio nezaobilazan.

Smrt Josipa Broza Tita dodatno je ubrzala propadanje države koja je ionako bila u gospodarskoj krizi. Ekonomske prilike bile su izrazito nepogodne, a država je nezaustavljivo tonula u dugove. Dug države koji je tijekom 1971. iznosio oko 1,2 milijardi dolara tijekom 1980. povećao se na 20 milijardi dolara. Inflacija je nezaustavljivo rasla te je s 46% iz 1981., narasla na vrtoglavih 2 685% godišnje u 1989. godini. Restrikcije struje, nestašica raznih prehrambenih namirnica i higijenskih potrepština te vožnja „par-nepar“ zbog nedostatka benzina postale su jugoslavenska svakodnevnica. Osim toga, velik problem bilo je i odvajanje u fond za nerazvijene države i pokrajine SFRJ u kojemu su Hrvatska i Slovenija, kao dvije najrazvijenije zemlje, sudjelovale s otprilike 60%. Međutim, razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja sve se više povećavala.¹ Zaduživanja Vlade SFRJ počela su još za Titova života te su nastavljena i nakon njegove smrti. Tako je već 1981. zaduživanje iznosilo 21,1 milijardi dolara, 1984. 20,2 milijardi dolara, a 1987. 19,2 milijardi dolara.² Izlaz iz krize nastojao se riješiti reformama savezne vlade koje su ipak bile slabe i neučinkovite da bi se državu izvuklo iz ponora u kojem se nalazila. Državu se nastojalo spasiti restrikcijama, tiskanjem novca te podjelom bonova što je ipak bilo nedostatno. Vlade na čelu s Milkom Planinc, Brankom Mikulićem te naposljetku Antom Markovićem bile su nedorasle oduprijeti se tako kompliciranom zadatku kao što je bila kriza u Jugoslaviji.³

Unatoč očiglednoj krizi u kojoj se nalazila država, političko je vodstvo u SFRJ napominjalo kako u zemlji postoji gospodarska, ali nikako ne i politička kriza. U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (dalje: SRH) još su bila svježija sjećanja na propalo Hrvatsko proljeće i 1971. godinu. Naime, brojne aktualnosti ekonomske prirode koje je na dnevni red stavilo tadašnje vodstvo Saveza komunista Hrvatske (dalje: SKH) nisu bile riješene. Cjelokupnoj situaciji u SRH nije puno doprinijela ni takozvana „hrvatska šutnja“ koja je nastupila nakon što je vodstvo Hrvatskoga proljeća⁴ nakon iscrpnih razgovora u Karadorđevu 30. studenoga i 1. prosinca 1971. kapituliralo pred Titom i bilo primorano

¹ RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji : 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest : Školska knjiga, 2006., 493.

² ĐODAN, Šime. *Yugo – tragedija*. Zagreb: ST Komunikacije, 1990., 117.

³ MARIJAN, Davor. *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017., 49.

⁴ Vodstvo SKH u to su vrijeme činili Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo i Pero Pirker.

podnijeti ostavke.⁵ „Hrvatska šutnja“ koja je tada nastupila potrajala je sve do kraja 1980-ih godina.

2.1. Memorandum SANU i najava ratnih zbivanja

Napadi na Ustav iz 1974., koji je štitiio republike i pokrajine od centralističkih pretenzija SR Srbije te konfederalnu Jugoslaviju, započeli su svega dvije godine nakon njegova donošenja. Naime, radna skupina predsjedništva SR Srbije izradila je 1977. *Plavu knjigu – analizu ustavnog položaja SR Srbije* u kojoj je raspravljano o ostvarivanju „istorijskog prava“ srpskoga naroda na svoju nacionalnu državu u okviru SFRJ.⁶ Nakon Titove smrti takvi su napadi postajali sve češći te su sve češća bila istupanja u smjeru smanjenja autonomija republika. Prvi takav napad dogodio se 1984. kada je u listu *Borba* objavljen feljton profesora Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu Jovana Mirića koji je zapravo pratio ideje svoje knjige *Sistem i kriza*. Godinu dana poslije, srbijanski filozof Ljubo Tadić napao je postavke Edvarda Kardelja, a koje su imale crtu shvaćanja federacije na nacionalnom načelu, čime je sama esencija jugoslavenske države dovedena u pitanje.⁷

Jedan je događaj zasigurno ubrzao raspad Jugoslavije te dodatno ojačao srpske teze o potlačenom položaju unutar SFRJ, a bila je to Kosovska kriza koja se odvila u proljeće 1981. godine. Naime, ta je kriza odredila daljnji smjer srbijanskih razmišljanja o jugoslavenskoj državi i položaju srpskoga naroda u istoj. Vrhunac takvih razmišljanja predstavljao je *Memorandum* Srpske akademije nauka i umetnosti (dalje: SANU) iz 1986. godine. *Memorandumu* je prethodilo osnivanje radne grupe godinu dana ranije koja je dobila za zadaću od SANU-a, ali i od vodstva Saveza komunista Srbije (dalje: SKS), napisati detaljan opis stanja u SFRJ. Unatoč tomu, manje je poznato da *Memorandum* nikada nije do kraja napisan jer je isti pod nerazjašnjenim okolnostima dospio u beogradske *Večernje novosti* gdje je objavljen 24. i 25. rujna 1986. godine.⁸ Unatoč tomu što *Memorandum* nije dovršen, jasno se iščitavaju namjere i razmišljanja tadašnjih vodećih čelnika iz redova SKS-a i SANU-a. Naime, nekoliko je ideja koje se pojavljuju u tekstu *Memoranduma*, ali dvije su ipak ključne te one ujedno dijele tekst na dva dijela. U prvome dijelu govori se o krizi države i krahu

⁵ ŠUŠAK, Ivica. „Hrvatsko proljeće – počeci političkog interesnog pluralizma“. *Hrvatska i komparativna javna uprava : časopis za teoriju i praksu javne uprave* 8 (2008), br. 3: 780.

⁶ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992.*, 77.

⁷ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 581.

⁸ VALENTIĆ, Marijan. *Rat protiv Hrvatske : 1991.-1995. : velikosrpski projekti od ideje do realizacije*. Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010., 60.; Također i u: MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992.*, 80.

njezine privrede, dok je u drugome dijelu tema položaj Srba i SR Srbije unutar SFRJ.⁹ Nastojeći potkrijepiti prvu tezu, odnosno ideju teksta, autori su iznijeli tezu o gospodarskoj i političkoj diskriminaciji koju je trpjela SR Srbija pri čemu su najznačajniju ulogu protiv Srba odigrali Hrvati i Slovenci. Također, smatrali su kako Hrvate i Slovence povezuju slična povijest i religija te su se stoga, i kao dvije najrazvijenije republike, odlučili urotiti protiv ostalih republika i pokrajina, ali prvenstveno protiv Srbije.¹⁰ Drugi dio *Memoranduma* predstavlja svojevrsno uporište velikosrpskih ideja koje su u svom punom opsegu zaživjele tijekom Domovinskoga rata. Na primjer, navodi se kako su Srbi na Kosovu izloženi genocidu, dok je u Hrvatskoj na sceni asimilacija srpskoga naroda. Autori teksta otišli su još dalje usporedivši status Srba u SR Hrvatskoj s onime kakav su imali u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (dalje: NDH) zaključivši pritom da su Srbi u NDH imali tek neznatno gori položaj od onoga u SFRJ.¹¹

Upravo je ta usporedba poslužila srpskim nacionalistima da ostvare svoj cilj u kojemu bi Srbija bila superiorna nad svim ostalim republikama i pokrajinama, a taj se cilj nastojao ostvariti na jedan od dva načina. Prvi je podrazumijevao centralizam u kojemu bi glavnu riječ imala Srbija, a kojoj bi prethodno bili pridodani Vojvodina i Kosovo. Drugi način bio je povezati sva područja na kojima su živjeli Srbi bez obzira na granice među republikama, a upravo je ovaj drugi način činio ključnu postavku velikosrpskoga nacionalnoga programa. Promjena u vodstvu SKS-a 1987., nakon što je Ivana Stambolića zamijenio Slobodan Milošević, samo je dodatno pojačala veze SKS-a i SANU-a. Upravo je Slobodan Milošević postao ključna figura koja je trebala pokrenuti val velikosrpstva u državi i vratiti „stari sjaj“ srpskoj državi, a u svakom trenutku je čvrsto iza njega stajala SANU. Miting na Gazimestanu koji se održao 28. lipnja 1989. Miloševiću je poslužio da se prometne u glavnoga junaka srpskoga naroda koji je trebao omogućiti svim Srbima život u jednoj državi što je značilo i možebitne oružane sukobe koje Milošević tada nije isključivao.

2.2.1. Prekid „hrvatske šutnje“

Dolaskom Slobodana Miloševića na čelo SKS-a, u Hrvatskoj se sve više javljao strah od mogućega rata koji je u Srbiji bio ohrabrivan brojnim mitinzima na kojima se raspirivala mržnja prema svima onima koji nisu stajali uz ideju tzv. Velike Srbije koja bi se protezala u zamišljenim zapadnim granicama na pravcu Virovitica – Karlovac – Ogulin – Karlobag.

⁹ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992.*, 80.

¹⁰ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 550.

¹¹ VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske*, 60.

Premda je srbijansko vodstvo oštro udarilo i po pitanju ugroženosti srpskoga naroda u Hrvatskoj, ondje je i dalje vladao zavjet šutnje. Ipak, nisu svi šutjeli na uvrede i manipulacije koje su proizlazile iz velikosrpskoga nacionalizma. Tako je u Sloveniji grupa okupljena oko časopisa *Nova revija* u siječnju 1987. objavila broj koji je naglasak imao na slovenskom nacionalnom programu, a čija je temeljna poruka išla u smjeru slovenske nezavisnosti. U Sloveniji su otišli i korak dalje te su tako 1989. proglašeni amandmani na ustav koji su omogućavali tranziciju iz partijskoga sustava u demokraciju i višestranačje.¹²

Stanje u susjednim republikama sve je više ukazivalo na nemogućnost opstanka Jugoslavije. Postepeno su se na političkoj sceni u Hrvatskoj javljali ljudi koji su shvaćali opasnost velikosrpskoga nacionalizma. Jedan od njih bio je Franjo Tuđman koji je zbog svojih prethodnih nacionalnih stavova odslužio dvostruku zatvorsku kaznu, ali je i nakon toga nastavio svoju borbu za hrvatske interese. Prekid „hrvatske šutnje“ nastupio je krajem 1980-ih, a očitovao se osnivanjem stranaka koje su se stavljale u oporbu naspram ideje o postojanosti jugoslavenske države. Upravo je Tuđman odigrao veliku ulogu u tom procesu utemeljujući 1989. Hrvatsku demokratsku zajednicu (dalje: HDZ). U približno slično vrijeme, odnosno nekoliko tjedana prije HDZ-a osnovani su i Hrvatska socijalno-liberalna stranka predvođena Draženom Budišom te Koalicija narodnoga sporazuma na čijemu su čelu bili Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo.¹³

Osim pojave višestranačja još je jedan događaj do temelja uzdrmao jugoslavensku federaciju te Savez komunista Jugoslavije (dalje: SKJ). Naime, od 20. do 22. siječnja 1990. u Beogradu je održan 14. izvanredni kongres SKJ. Na kongresu se raspravljalo o budućnosti jugoslavenske federacije. Slovenska je delegacija došla s prijedlogom o „labavijoj“ federaciji u kojoj bi bila vraćena ustavna autonomija Kosovu što je bilo neprihvatljivo komunističkoj delegaciji iz Srbije. Nakon što im je odbijen prijedlog, Slovenci su odlučili napustiti kongres. Unatoč slovenskom napuštanju kongresa, Milošević je nastojao nastaviti s daljnjim radom kongresa kao da se ništa nije dogodilo čemu se usprotivila hrvatska delegacija koja je odlučila napustiti kongres čime je i službeno prekinuta dugogodišnja „hrvatska šutnja“.¹⁴

2.2.2. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj

Pojava višestranačja prethodila je raspadu SKJ te su ta dva faktora najavila skori raspad klimave jugoslavenske države. Mjesec dana prije 14. izvanrednoga kongresa SKJ

¹² MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot infinitus: Hrvatski institut za povijest, 2016., 18-19.

¹³ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 591.

¹⁴ VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske*, 65.

Sabor SRH opredijelio se za višestranačje te je naznačio kako postoji volja za provedbom slobodnih višestranačkih izbora. Nadalje, 15. veljače 1990. na zasjedanju Sabora SRH donesena su tri izborna zakona te je imenovana izborna komisija, a izbori su raspisani za 22. i 23. travnja iste godine.¹⁵

Izbori su održani u dva kruga, a drugi krug izbora održan je 6. svibnja 1990. godine. Konačno, HDZ je na izborima osvojio veći broj glasova od Saveza komunista Hrvatske – Stranke demokratskih promjena (dalje: SKH-SDP). Na temelju izbornih rezultata, HDZ je osvojio 205, dok je drugoplasirani SKH-SDP osvojio 107 mjesta u Saboru. Razlika u broju mandata doima se ogromnom, ali razlika u broju glasova ipak nije bila toliko velika. Naime, tadašnji izborni sustav bio je većinski i kao takav svojevrsni „autogol“ komunista koji su mislili da nikada neće izgubiti vlast. Shodno tomu HDZ je osvojio oko 42% glasova birača te 58% zastupničkih mjesta, dok je SKH-SDP osvojio 26% glasova, a tek 30% zastupničkih mjesta. Treće mjesto osvojila je Koalicija narodnoga sporazuma, dok je četvrta bila Srpska demokratska stranka predvođena Jovanom Raškovićem.¹⁶

Prvi višestranački Sabor konstituiran je 30. svibnja 1990. godine. Sabor je nastavio kidati veze s jugoslavenskom državom pa je tako već 25. srpnja 1990. novim ustavnim amandmanima donesena odluka prema kojoj Franjo Tuđman više nije predsjednik Predsjedništva SRH, nego predsjednik RH koja je istoga datuma iz svojega imena izbacila pridjev „Socijalistička“. Također, crvenu petokraku zvijezdu zamijenio je povijesni hrvatski grb koji se sastojao od 25 crvenih i bijelih polja koji se opet našao na hrvatskoj trobojnici.¹⁷ Nakon tih promjena Sabor je odlučio ići u smjeru donošenja Ustava RH. U skladu s time u kolovozu 1990. objavljena je lista predloženih članova Ustavotvorne komisije čiji je zadatak bio stvoriti Ustav koji bi spajao, kako je rekao Franjo Tuđman, klasičnu hrvatsku državno-pravnu tradiciju koja bi uključivala i pozitivne tekovine zasnovane na ZAVNOH-u i AVNOJ-u.

2.2.3. Srpska pobuna u Hrvatskoj

Srbima u Hrvatskoj je jugoslavenskim Ustavom iz 1974. potvrđen poseban status u odnosu na ostale narode koji su živjeli u Hrvatskoj. Naime, Hrvatska je prema Ustavu iz 1974. bila nacionalna država hrvatskoga naroda, država srpskoga naroda u Hrvatskoj i drugih

¹⁵ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 591.

¹⁶ „30 godina višestranačja u Hrvatskoj“. Portal sabor.hr, 21. travnja 2020. Pristup ostvaren 12. svibnja 2021. <https://www.sabor.hr/hr/30-godina-visestrancija-u-hrvatskoj>

¹⁷ „Odluka o proglašenju Amandmana LXIV. do LXXV. na Ustav Socijalističke Republike Hrvatske“, *Narodne novine*, br. 31 od 28. srpnja 1990.

narodnosti koje u njoj žive.¹⁸ Iako su u Hrvatskoj uživali poseban status prema njoj su se odnosili onako kako je nalagala politika Beograda, a ona je u režiji Slobodana Miloševića bila ništa drugo nego velikosrpska. Vrlo brzo nakon izbora Srbi u Hrvatskoj krenuli su djelovati na liniji velikosrpstva. Opijeni pričama o ugroženosti Srba te „straha“ od ponovnog uspostavljanja NDH, Srbi su već 25. srpnja 1990. na svojem saboru u Srbu proglasili *Deklaraciju o suverenosti i autonomiji srpskoga naroda u Hrvatskoj*. Ni mjesec dana poslije, otišli su još dalje te su tako 17. kolovoza 1990. balvanima blokirali cestovne komunikacije i prilaze Kninu, Gračacu i Benkovcu čime je započela „balvan revolucija“.¹⁹ Srbi u Hrvatskoj već su u lipnju 1990. proglasili Zajednicu općina sjeverne Dalmacije i Like, a njoj su se do prosinca 1990. nalazile općine Benkovac, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Gračac, Knin, Kostajnica, Obrovac, Titova Korenica i Vojnić. Bitan korak u zahlađenju odnosa spram ostatka Hrvatske predstavljao je referendum održan od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. za provođenje autonomije Srba u Hrvatskoj. Od 567 317 građana koji su izašli na referendum, njih 567 127 je bilo za, 144 protiv, a 46 listića bilo je nevažeće. Nakon provođenja referenduma bilo je jasno kako Srbi Hrvatsku neće prihvatiti kao svoju domovinu i da nisu zainteresirani živjeti unutar njezinih granica, osim ako to bude unutar Hrvatske kao sastavnoga dijela nove Jugoslavije. Zbog toga je Ustav, koji je bio u procesu nastanka, dao naslutiti kako će zbog srpske pobune doći do njegovih izmjena kojima bi Srbi izgubili poseban status kakav su do tada imali po saveznom Ustavu iz 1974. godine. Zbog naznaka takvih, za srpsku stranu nepovoljnih promjena, srpski politički predstavnici su krajem prosinca 1990. proglasili Srpsku autonomnu oblast (dalje: SAO) Krajina s jasnim ciljem izdvajanja iz Republike Hrvatske.²⁰

2.2.4. „Božićni ustav“ i put prema neovisnosti Republike Hrvatske

Dan poslije proglašenja SAO Krajine Hrvatski je Sabor donio Ustav RH koji se naziva još i Božićni ustav. Tim je Ustavom RH bila proglašena nacionalnom državom hrvatskoga naroda te drugih naroda i manjina koji u njoj žive. U takvoj formulaciji Srbima je i službeno ukinut poseban status kakav su uživali Ustavom iz 1974. godine. Ustav je samim svojim postojanjem poništavao srpsku propagandu koja je nastojala vlasti u Hrvatskoj povezati s ustaškim režimom Ante Pavelića. Naime, u Ustavu se navodi kako temelji hrvatske državnosti proizlaze, između ostaloga, iz odluka ZAVNOH-a iz 1943. godine. Člankom 140. Ustava RH

¹⁸ MARIJAN, *Domovinski rat*, 21.

¹⁹ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 593.

²⁰ MARIJAN, *Domovinski rat*, 22-23.

ostala je u sastavu SFRJ do novoga sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor RH ne bi odlučio drukčije.²¹

Sljedeći korak prema neovisnosti RH dogodio se 21. veljače 1991. kada je Sabor RH donio *Rezoluciju o prihvatanju postupka za razdruživanje SFRJ* te o mogućem udruživanju u savez suverenih država, ali isključivo s onim republikama SFRJ koje bi priznale prava drugih na samostalnost i suverenost. Franjo Tuđman je 25. travnja 1991. potpisao odluku prema kojoj je raspisan referendum gdje se željelo saznati razmišljanje naroda o položaju Hrvatske u odnosu spram SFRJ.²² Referendum je održan 19. svibnja 1991., a na njega je izašlo nešto više od 83% upisanih birača, od kojih se preko 93% izjasnilo za suverenu i samostalnu RH. Konačno, Hrvatski je sabor na temelju odluka referenduma 25. lipnja 1991. proglasio važećim tri dokumenta i to: *Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske*, *Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske* te *Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj*.²³

Ipak, na zahtjev Europske zajednice (dalje: EZ) odluke o suverenosti i samostalnosti stornirane su tromjesečnim moratorijem. Naime, EZ poslala je trojicu ministara vanjskih poslova Luksemburga, Nizozemske i Italije kako bi riješili pitanje krize u Jugoslaviji. EZ je krizno stanje promatrala u tri navrata te je smatrala kako je moguće krizu razriješiti mirnim putem. Tri posjeta Jugoslaviji trojice spomenutih ministara rezultirali su potpisivanjem *Zajedničke deklaracije o mirnom rješavanju jugoslavenske krize* potpisane 7. srpnja 1991. na Brijunima.²⁴ Osim što su na tri mjeseca odgođene potvrde Sabora RH o neovisnosti i razdruživanju veza s Jugoslavijom potpisana Deklaracija zaustavila je i rat u Sloveniji.²⁵ Potpisnici Deklaracije, osim trojke EZ-a, bili su Franjo Tuđman, predsjednik Slovenije Milan Kučan te s jugoslavenske strane savezni premijer Ante Marković i ministar vanjskih poslova Budimir Lončar.²⁶

Unatoč potpisivanju Deklaracije na Brijunima, neprijateljstva u Jugoslaviji nisu se smirivala, nego se velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku dodatno širila i pojačavala.

²¹ „Ustav Republike Hrvatske“, *Narodne novine*, br. 56 od 22. prosinca 1990.

²² MARIJAN, *Domovinski rat*, 20-21.

²³ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 595.

²⁴ MIŠKULIN, Ivica; POFUK, Lucija. „Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice *Brijunske deklaracije*“. *PILAR – Časopis za društvene i humanističke studije* 9 (2014), br. 17-18 (1-2), 53-55.

²⁵ Kasnije je u historiografiji nazvan Desetodnevni rat.

²⁶ „Brijunska deklaracija – tromjesečna odgoda proglašenja neovisnosti RH“. Portal povijest.hr. Pristup ostvaren: 19. svibnja 2021. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/brijunska-deklaracija-tromjesečna-odgoda-proglašenja-neovisnosti-rh-1991/>

Masakr nad 12 hrvatskih redarstvenika u Borovu 2. svibnja 1991. označio je početak obračuna sa svima onima koji se našu nasuprot ideje Velike Srbije, a već 3. srpnja 1991., dakle nekoliko dana prije potpisivanja Brijunske deklaracije, Novosadski 12. korpus JNA okupirao je Baranju. Tajni sastanak između Slobodana Miloševića i saveznoga ministra obrane SFRJ Veljka Kadrijevića od 5. srpnja 1991. nastojao je usustaviti daljnje korake kojima bi se slomile Slovenija i Hrvatska. Međutim, kako je Slovenija ostala izvan kombinacija nakon 7. srpnja 1991., sve su snage JNA udarile na RH. Shodno tomu, 7. srpnja 1991. Hrvati su pred velikosrpskim agresorom morali pobjeći iz sela Čelije, a sukobi su dodatno pojačani što je početkom kolovoza 1991. dovelo do masovnih progona hrvatskoga stanovništva s područja Dalja, Erduta i Aljmaša, odnosno istočnih graničnih dijelova Hrvatske i Srbije.²⁷

U kolovozu 1991. dolazi do eskalacije rata na širokom području RH. Preko rijeke Save je u zapadnu Slavoniju ušao Banjalučki korpus koji je započeo sa stvaranjem tampon zone oko Okučana. Povremene čarke i sukobi pretvaraju se u svakodnevni rat 24. kolovoza kada počinje bitka za Vukovar.²⁸ Ratni se sukobi prenose duž gotovo cijeloga teritorija RH. Hrvatskoj vojsci koja se tek nalazila u fazi osnivanja jedan od većih problema predstavljao je manjak oružja. Naime, nakon izbora 1990. razoružana je Teritorijalna obrana (dalje: TO) te je tada u Hrvatskoj ostala tek neznatna količina oružja. Još veći problem predstavljala je rezolucija 713 Vijeća sigurnosti (dalje: VS) UN-a iz rujna 1991., donesena na traženje sekretara za vanjske poslove SFRJ Budimira Lončara, koja je određivala potpuni embargo na uvoz u oružja u bivšu SFRJ što je dodatno slabilo hrvatsku obranu.²⁹ Međutim, srpski planovi o brzom završetku rata neslavno su propali te je RH opstala i preživjela prvu i najtežu godinu ratovanja. Unatoč djelomičnom neuspjehu, srpske snage i JNA do kraja 1991. okupirale su oko četvrtine teritorija RH. Sukobljene su strane u Sarajevu 2. siječnja 1992. potpisale primirje koje je zaustavilo rat u Hrvatskoj, ali i najavilo skorašnja ratna zbivanja u susjednoj Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini (dalje: SR BiH). Posljednji čavao u lijes srpskih snova o novoj centralističkoj Jugoslaviji u kojoj bi se nalazila i Hrvatska zabijen je 15. siječnja 1992. kada je RH međunarodno priznata.

2.3. Odras raspada Jugoslavije na SR BiH

Potkraj 1980-ih godina u SR BiH sve su češće dolazile vijesti o demokratskim promjenama iz SR Slovenije i SR Hrvatske. Shodno tomu, demokracija i višestranačje

²⁷ VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske*, 139.

²⁸ Isto, 174.

²⁹ GUMZEJ, Jakov. *Od balvana do Daytonu*. Zagreb: „Mato Lovrak“, 1997., 56.

polagano su svoje mjesto našle i unutar SR BiH. Međutim, stvari nisu išle jednostavno kako se to čini na prvu. Jedan od primjera za to jesu sarajevske novine *Oslobođenje* koje su u to vrijeme izvještavale čitatelje o postepenom rađanju demokracije u Hrvatskoj. Tako je u jednom od članaka novinarka Ljiljana Smajlović krivo prenijela riječi Franje Tuđmana s prvoga općega sabora HDZ-a koji se održao 24. i 25. veljače 1990. u Zagrebu. Naime, Smajlović je napisala kako je Tuđman BiH okarakterizirao kao „nacionalnu državu hrvatskoga naroda“, iako je on zapravo kazao kako je prema tadašnjemu Ustavu „BiH također nacionalna država i hrvatskoga naroda“.³⁰ Prema Ustavu su Muslimani, Srbi i Hrvati bili, barem na papiru, ravnopravni narodi tadašnje SR BiH. Ovdje je važno uvidjeti kako je izostavljanje i jednoga slova rezultiralo prenošenjem potpuno krive poruke čitateljima. Indikativno je i to kako je Smajlović nakon nekoga vremena postala zagovornica velikosrpske politike i urednica beogradskoga lista *Politika*.

SR BiH nazivana je još i „Jugoslavijom u malom“ o čemu na simboličan način svjedoči i njezina republička zastava unutar SFRJ. Unatoč odanosti jednostranačkom sustavu novinara koji su bili smatrani društveno-političkim radnicima bilo je teško zaustaviti val demokracije i višestranačja koji je pristizao iz Slovenije te napose iz Hrvatske. Pojavu višestranačja nastojala je spriječiti Skupština SR BiH donijevši u ožujku 1990. odredbu kojom se zabranjuje političko organiziranje na nacionalnoj osnovi. Međutim, istu je odluku poništio Ustavni sud SR BiH, a Skupština SR BiH bila je primorana 31. srpnja 1990. donijeti amandmane na Ustav koji su omogućili održavanje prvih slobodnih višestranačkih izbora.³¹

Čak i nešto prije donošenja ustavnih amandmana započelo je formiranje nacionalnih stranaka u BiH, a sve tri su osnovane u Sarajevu u razdoblju od ožujka do kolovoza 1990. godine. Prva je osnovana Stranka demokratske akcije (dalje: SDA), a nakon nje osnovana je Srpska demokratska stranka (dalje: SDS) dok je naposljetku osnovana Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (dalje: HDZ BiH).³² Na prvim višestranačkim izborima u BiH koji su održani 18. studenoga 1990. sudjelovale su ukupno 42 stranke, a pobjedu je odnijela šarolika koalicija nacionalnih stranaka koja je osvojila svih sedam mjesta namijenjenih za članove Predsjedništva SR BiH. Shodno tomu, kao članovi su izabrani Fikret Abdić, Alija

³⁰ LUČIĆ, (Ivo) Ivica. *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*. Zagreb: Despot Infinitus; Hrvatski institut za povijest, 2013., 237-238.

³¹ LUČIĆ, Ivica. „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“. *Časopis za suvremenu povijest* 40 (2008), br. 1: 107-140., 109.

³² TUĐMAN, Miroslav. *Druga strana Rubikona: politička strategija Alije Izetbegovića*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2017., 26.

Izetbegović te Ejup Ganić³³ kao predstavnici SDA, Biljana Plavšić i Nikola Koljević kao predstavnici SDS-a te Stjepan Kljuić i Franjo Boras kao predstavnici HDZ-a BiH.³⁴

Unatoč koaliciji koja je na izborima osvojila vlast, situacija je sve više izmicala kontroli, a veliku su ulogu na stanje u SR BiH igrala ratna zbivanja u Hrvatskoj. Da središnja vlast SR BiH Srbima u BiH ne igra veliku ulogu pokazalo se u onim općinama gdje je nositelj vlasti bio SDS. Naime, te su općine krajem ljeta 1991. započele povezivanje u tzv. srpske autonomne oblasti (dalje: SAO), a kao primjer poslužili su im postupci kojima su se koristili pobunjeni Srbi u Hrvatskoj. Kroz cijelu 1991. trajao je spomenuti proces osnivanja SAO da bi se završio početkom 1992. osnivanjem Republike Srpske, a slične su tendencije pokazivali i Muslimani. Naime, oni su u lipnju 1991. osnovali Vijeće nacionalne obrane muslimanskoga naroda s muslimanskom *Patriotskom ligom* kao vojnim krilom.³⁵

Po uzoru na muslimanske i srpske predstavnike vlasti, hrvatski su se politički predstavnici odlučili za proces ustrojavanja struktura koje bi pomogle u obrani hrvatskoga naroda u SR BiH. SDS je 10. i 11. studenoga 1991. uspješno proveo plebiscitarno glasanje srpskoga naroda u SR BiH kojim se odlučilo kako će Srbi ostati u okvirima SFRJ što je za posljedicu imalo i ostanak tadašnje SR BiH unutar SFRJ. Bilo je jasno kako je potrebno provesti odlučujuće korake da bi se zaštitilo hrvatsko pučanstvo u onim dijelovima gdje su činili većinsko stanovništvo. Već nešto ranije započelo je osnivanje triju regionalnih zajednica HDZ-a BiH, a to su bile Travnička, Hercegovačka i Posavska regionalna zajednica. Najprije je 12. studenoga 1991. reagirala Posavska regionalna zajednica osnovavši Hrvatsku zajednicu (dalje: HZ) Bosanska Posavina sa sjedištem u Bosanskom Brodu. Konačno formiranje rečenih struktura koje su za cilj imale obranu hrvatskoga stanovništva odvijalo se u trenucima okupacije Vukovara i zločina u selu Škabrnja u RH te je stoga u Grudama proglašeno osnivanje Hrvatske zajednice Herceg-Bosna (dalje: HZ H-B).

2.3.1. Sarajevsko primirje i referendum kao uvertira u nova neprijateljstva

Početkom siječnja 1992. potpisivanjem Sarajevskoga primirja dogovoren je prekid vatre i ulazak UNPROFOR-a³⁶ u Hrvatsku kako bi se spriječili daljnji sukobi. Također, dogovoreno je i povlačenje JNA iz RH, a za posljedicu je ta odredba imala skorašnja ratna djelovanja koja su zahvatila SR BiH. Već nešto ranije, u rujnu 1991., snage dvaju korpusa

³³ Valja napomenuti kako Ejup Ganić nije bio nacionalni predstavnik Muslimana, nego je izabran iz reda ostalih, tj. Jugoslavena i kao takav je i bio član SDA.

³⁴ LUČIĆ, *Uzroci rata*, 286-287.

³⁵ BORAS, Franjo. *Bosansko-hercegovački kaos: 1990.-1996.* Mostar: Matica hrvatska, 2006., 103-104.

³⁶ United Nations Protective Force

JNA, popunjeni rezervistima iz Srbije i Crne Gore, ušle su na teritorij Hercegovine gdje su činili glavninu snaga koje su napadale Dubrovnik. Postalo je sve jasnije kako će JNA učiniti sve da bi pružila potporu srpskim političarima, točnije njihovim nastojanjima da SR BiH ostane u okvirima nove Jugoslavije pod srpskom prevlasti.

Međutim, Skupština SR BiH 25. siječnja 1992. donijela je jednu od najvažnijih odluka vezanih uz nezavisnost BiH, a bilo je to izglasavanje *Odluke o raspisivanju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine*. HDZ BiH dao je u Livnu 9. veljače 1992. svoj prijedlog o tome kako bi trebalo izgledati referendumsko pitanje te da bi ono trebalo uključivati zahtjev za „nacionalnim kantonima“. Iako takav prijedlog nije razmatran na Skupštini SR BiH Hrvati su ipak dali svoju potporu provođenju referenduma što je bio ključan preduvjet pozitivnoga ishoda. Netom prije referenduma u Lisabonu su 22. veljače 1992. predstavnici triju nacionalnih stranaka potpisali prvi međunarodni mirovni plan za rješenje postojeće krize u BiH - Cutileirov plan o unutarnjoj podjeli SR BiH. No, pokazalo se kako je potpis koji je na rečeni plan stavio Alija Izetbegović bio tek paravan te poticaj Hrvatima da izađu na referendum i opredijele se za nezavisnost SR BiH, a važno je naglasiti da je isti kasnije svoj potpis povukao te je rečeni plan propao.³⁷

Referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992., a oko 64% stanovnika SR BiH, i to Muslimana i Hrvata, jasno se izjasnilo za neovisnu i samostalnu SR BiH. Eventualni neprolazak referenduma značio bi opstanak krnje Jugoslavije te vjerojatan ostanak SR BiH u njoj. U takvoj Jugoslaviji bila bi primorana ostati i RH, odnosno oni njezini okupirani dijelovi koji su se tada nalazili pod kontrolom pobunjenih Srba u tzv. Republici Srpskoj Krajini (dalje: RSK). Shodno tomu, jasno se može zaključiti kako se i RH uključila i motivirala bosanskohercegovačke Hrvate da izađu na referendum i izjasne se za neovisnu i slobodnu SR BiH.³⁸

Ipak, referendum nije prošao mirno. U jeku provođenja referenduma došlo je do većih izljeva nacionalne netrpeljivosti i mržnje. Tako je 1. ožujka 1992. u Sarajevu nekoliko Muslimana pucalo u svatove koji su na čelu kolone imali izvješten srpski stijeg prilikom čega su jednu osobu ubili, a drugu teže ranili. Odmah je reagiralo vodstvo SDS-a BiH koje je izvijestilo kako je to napad na cijeli srpski narod, a malo prije ponoći u režiji iste stranke

³⁷ LUČIĆ, Ivo. *Od vila ilirskih do Bijeloga puta: stranputicama bosanske i hercegovačke povijesti*. Zagreb: Hrvatska liječnička komora; Hrvatski institut za povijest, 2018., 215.

³⁸ LUČIĆ, Ivo. „Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi?“. *Magazin za političku kulturu i društvena pitanja Status* (2010) br. 14: 107-136., 123.

blokiran je glavni grad SR BiH. Na barikadama koje su bile postavljene duž cijeloga Sarajeva bilo je i do nekoliko stotina maskiranih ljudi, uglavnom srpske nacionalnosti. Sve je to bio samo uvod u krvavi rat u glavnome gradu, ali i cijeloj SR BiH na koju je prebačeno težište sukoba iz susjedne Hrvatske.³⁹ Shodno rezultatima referenduma Savjet ministara Europske zajednice je 6. travnja 1992. priznao SR BiH koju su dan kasnije priznali Hrvatska, Austrija i SAD. Također, 8. travnja 1992. konačno je iz imena maknuta odredba „socijalističke“ republike te je država preimenovana u Republiku Bosnu i Hercegovinu (dalje: RBiH).⁴⁰

3. Rat u Bosni i Hercegovini

Nakon Sarajevskoga primirja ratni je vihor Hrvatsku zamijenio Bosnom i Hercegovinom. Velikosrpski je agresor vrlo brzo i odlučno krenuo u daljnja ratna djelovanja koja su za svoj krajnji cilj imala stvoriti velikosrpsku državu. Sa srpske strane se tražio samo povod za krvavi pir koji je konačno dobiven nakon referenduma na kojemu su se stanovnici gotovo dvotrećinskom većinom izjasnili za neovisnu i slobodnu BiH, a takva nikako nije odgovarala zagovornicima tzv. Velike Srbije. JNA je u relativno kratkom roku većinu svojih snaga prebacila na područje BiH te tako dodatno ojačala potporu srpskim nastojanjima o slamanju BiH te ostanku iste u okvirima krnje Jugoslavije.

3.1. Ukratko o Bosanskoj Posavini

Bosanska Posavina naziv je za područje koje se proteže sjevernom granicom BiH sa susjednom RH. Iako Bosanska Posavina nikada nije bila zasebna administrativna cjelina valja napomenuti kako u njezin prostor prema prirodno-zemljopisnim i gospodarskim obilježjima ubrajamo nekoliko općina: Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Derventa, Odžak, Orašje, Brčko, Modriča te veći dijelovi općina Gradačac i Doboj kao i neznatan dio općine Srebrenik, a ukupna prostorna veličina iznosi oko 2000 km².⁴¹

Nadalje, potrebno je promotriti popis stanovništva iz 1991. te nacionalnu strukturu devet općina na kojima su se vodila borbena djelovanja koja su se pojavila u proljeće 1992. godine. Naime, u ranije spomenutih devet općina, bez općine Srebrenik, živjelo je ukupno nešto više od 464 tisuće stanovnika. Od ukupnoga broja stanovništva Hrvati su činili 142.256 ili 30,6%, Muslimani 145.532 ili 31,3%, Srbi 139.560 ili 30,1%, a ostali 37.032 ili 8%.⁴²

³⁹ LUČIĆ, „BiH od prvih izbora“, 138.

⁴⁰ LUČIĆ, *Uzroci rata*, 369.

⁴¹ ĐORĐIĆ, Marjan. *Bosanska Posavina : (povijesno-zemljopisni pregled)*. Zagreb: Polion, 1996., 10.

⁴² MARIJAN, Davor. *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Slavonski Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020., 35. Usporediti: ZOVAK, Jerko. *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. Slavonski Brod: Posavska Hrvatska : Grad Slavonski Brod, 2009., 102.

Valja napomenuti kako ovaj broj uključuje cijelo područje općine Doboj dok su se borbe odvijale u sjevernom području općine. Unatoč tomu udio Hrvata u ukupnom broju stanovništva ne mijenja se previše pa tako Hrvati ostaju tek relativna većina u Bosanskoj Posavini, ali ni udio Muslimana, a napose Srba nije puno manji.

3.1.1. Kronologija ratnih zbivanja u Bosanskoj Posavini

Odvijanje ranije navedenih procesa vezanih uz neovisnost BiH odvijali su se jednako žustro i na lokalnoj, kao i na državnoj razini. Središte HZ Bosanska Posavina nije bez razloga bio upravo Bosanski Brod. Naime, upravo je bosanskobrodski ogranak HDZ-a BiH predstavljao veliku snagu Hrvata iz ovoga dijela Bosanske Posavine. Shodno tomu, važno je istaknuti kako je Općinski odbor HDZ-a Bosanskoga Broda donio odluku o izlasku na referendum bez obzira na to što „Livanjsko pitanje“ nije usvojeno te su na svojoj sjednici pozvali sveukupno hrvatsko stanovništvo da izađe i na taj način podrži neovisnost BiH.⁴³ O rezultatima rečenoga referenduma već je ponešto napisano, ali je važno potvrditi da su se incidenti i sukobi iz Sarajeva vrlo brzo proširili na ostatak BiH i to konkretno na područje Bosanske Posavine.

Naime, još tijekom veljače 1992. na mostu koji povezuje Bosanski i Slavonski Brod okupili su se građani srpske nacionalnosti koji su između ostaloga uzvikivali i parole: „Ovo je Srbija!“⁴⁴ Također, u Odžaku je netom prije referenduma aktivirana eksplozivna naprava u prostorijama Hrvatskoga doma i Hrvatskoga kulturnoga društva „Napredak“ što je bio jasan znak za skorašnje sukobe.⁴⁵ U noći s 27. na 28. veljače iz smjera BiH je na Slavonski Brod ispaljeno pet granata od kojih je većina pala na područje vojarne.⁴⁶ Također, Srbi iz Bosanskoga Broda, točnije naselja Brodsko Polje, proglasili su svoju srpsku „opštinu“ sa središtem u Liješću.⁴⁷ Sve to bilo je svojevrsan uvod u ono što se događalo nakon referenduma. Shodno tomu prvi veći neredi u Bosanskoj Posavini započeli su na području Bosanskoga Broda. Već za vrijeme referenduma organizirani Srbi iz Broda na desnoj obali rijeke Save blokirali su nekoliko glasačkih mjesta te prometnice koje vode prema Odžaku i Derventi. Na sastanku kriznoga stožera općine Bosanski Brod od 2. ožujka 1992. dogovoren

⁴³ „Referendum ili završni udarac“, *Brodski list*, 21. veljače 1992., 16.; „Svi na referendum“, *Brodski list*, 28. veljače 1992., 2.

⁴⁴ „Mirko drijema, a Džuhera se za rat sprema“, *Brodski list*, 21. veljače 1992., 16.

⁴⁵ „Teroristi haraju Bosnom“, *Brodski list*, 28. veljače 1992., 16.

⁴⁶ „Vatromet za blagdan!“, *Brodski list*, 6. ožujka 1992., 2.

⁴⁷ „Ovo nije rat, ovo je terorizam“, *Brodski list*, 27. ožujka 1992., 2.

je prekid sukoba između suprotstavljenih strana.⁴⁸ Međutim, znatno veći neredi dogodili su se par dana nakon toga, odnosno tijekom 3. i 4. ožujka, kada su naoružani Srbi napali pripadnike MUP-a SR BiH.⁴⁹ Problem su predstavljali i snajperisti koji su pucali na Hrvate i Muslimane, a Radio Bosanski Brod učestalo je pozivao na prekid vatre „po komšijskim kućama“. Borbena djelovanja prestala su tek nakon što se pobunjenim Srbima obratio predsjednik općinskoga SDS-a Mirko Radovanović i pozvao ih na predaju. Ipak, važno je naglasiti kako su veliku ulogu u borbi protiv pobunjenih Srba odigrale snage iz Slavanskoga Broda koje su tada spriječila da srpske snage zauzmu most te samim time i odsijecanje dvaju gradova.⁵⁰ Mir koji je tada dogovoren nije dugo potrajao te su već sredinom ožujka obnovljeni sukobi, a odmak vremena doveo je do novih zaoštavanja. Unatoč primirju koje je potpisano 22. ožujka, tijekom sljedeća dva dana dogodila su se još dva teška napada na Bosanski Brod. U dva dana žestokih minobacačkih, tenkovskih i topovskih napada JNA i domaćih Srba, na Bosanski je Brod palo ukupno oko 1800 granata, a ratnoga razaranja nije bio pošteđen ni susjedni Slavonski Brod na koji je palo stotinjak granata.⁵¹

Sitni sukobi prerasli su tako u pravi rat na području Bosanske Posavine. Već nakon potpisivanja Sarajevskoga sporazuma JNA je krenula u stvaranje srpskih snaga koje bi sudjelovale u ratnim djelovanjima i u konačnici u zauzimanju Bosanske Posavine. Tako su u selima Pelagićevo i Podnovlje osnovane Taktička (dalje: TG), odnosno Operativna grupa (dalje: OG). Shodno tomu, TG-17 sa sjedištem u Pelagićevu u svojoj je zoni odgovornosti obuhvaćala općine Brčko, Orašje, Bosanski Šamac, Gradačac, Modriču, Gračanicu te veći dio općine Odžak. OG-1 sa sjedištem u Podnovlju obuhvaćala je općine Derventa, Bosanski Brod i manji dio općine Odžak, a spomenute su snage bile glavna udarna snaga agresora u razdoblju od ožujka do svibnja 1992. godine.⁵² Tako je već 27. ožujka započeo jak napad OG-1 JNA na Bosanski Brod, ali su hrvatske snage na čelu sa 108. brigadom HV-a uspješno odbile napade te na taj način spriječile pad Bosanskoga Broda. Spomenuti napad značio je početak napadne operacije JNA i različitih srpskih jedinica pod nazivom „Drina“. Istovremeno, taj je napad za hrvatsku stranu bio jasan znak za jačanje snaga HV-a na

⁴⁸ ICTY: Krizni štab skupštine opštine Bosanski Brod, Zaključci sa sjednice kriznog štaba opštine Bosanski Brod održanog 2. marta 1992. godine, str. pov. br. 02-047-1/92 od 2. ožujka 1992. godine

⁴⁹ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 56.

⁵⁰ „Blitz krieg u Bosanskom Brodu“, *Brodski list*, 6. ožujka 1992., 2.; Davor Marijan navodi kako se o ovome događaju pojavljuju oprečne informacije o identitetu slavonskobrodskih snaga. Naime, prema jednoj informaciji radilo se o HOS-u, dok druga informacija govori o vođu ljudi bez oznake pod vodstvom Stjepana Blaženovića.

⁵¹ „Ovo nije rat, ovo je terorizam“, *Brodski list*, 27. ožujka 1992., 2.

⁵² TOMAS, Mario. „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“. *Scrinia Slavonica* 13 (2013), 277-315, 286-287.

području Bosanske Posavine gdje je hrvatsko i muslimansko stanovništvo bilo ovisno o pomoći iz Hrvatske.

Događaji iz Bosanskoga Broda postupno su se projicirali i na druga mjesta u Bosanskoj Posavini. Tako je već 10. travnja JNA potpomognuta srpskim pripadnicima MUP-a BiH zauzela Modriču, a u Derventi su 20. travnja pripadnici OG-1 blokirali sve prilaze gradu, odbacili hrvatske snage od vojarnje te postupno stezali obruč.⁵³ Na području Odžaka hrvatske su snage pretežno provodile obrambene aktivnosti koje su organizirane s osloncem na rijeku Bosnu, a ukupno nije bilo većih napredaka sa srpske strane. Najveći uspjeh JNA i srpskih snaga iz toga početnoga razdoblja borbi zasigurno je zauzimanje Doboja, premda bez većih borbi. Nasuprot tomu i hrvatske su snage imale ponešto uspjeha u istom razdoblju. Naime, hrvatske su snage na čelu sa 108. brigadom HV-a uspjele 16. travnja kod Gornjih Koliba, nadomak Bosanskoga Broda, nanijeti težak udarac snagama domicilnih Srba i JNA koje su činili 1. oklopni bataljun 243. oklopne brigade, motorizirani bataljun 39. motorizirane brigade te 2. oklopni bataljun 336. motorizirane brigade. U borbama je srpska strana imala velike gubitke: devet poginulih, 19 ranjenih vojnika te četiri uništena tenka dok je još jedan tenk oštećen, a dva oklopna transportera i dva tenka su napušteni.⁵⁴ Time je zadan težak udarac OG-1 u početnoj fazi sukoba u Bosanskoj Posavini te odbijen napad u smjeru Bosanskoga Broda.

Unatoč pojedinačnim uspjesima hrvatskih snaga u Bosanskoj Posavini, situacija za hrvatske snage, ali i za sam Slavonski Brod postajala je postupno sve teža što je istaknuto i na sastanku Zapovjedništva Operativne zone (dalje: OZ) Osijek koji je održan 3. svibnja. Također, dogovorena je pomoć u ljudstvu i tehnici Operativnoj grupi Istočna Posavina (dalje: OGIP) HV-a čije je sjedište bilo u Slavonskom Brodu. Shodno tomu tijekom svibnja 1992. došlo je do protunapada hrvatskih snaga. Prioritet OGIP-a postalo je odbacivanje srpskih snaga u pozadinu kako bi se otklonila opasnost granatiranja Slavenskoga Broda i njegove šire okolice.⁵⁵ Hrvatski protunapad započeo je 8. svibnja te je potrajao do 30. svibnja 1992., a u njemu su angažirane snage 108. i 157. brigade, 3. bataljuna 3. brigade HV-a uz domaće snage s područja Bosanske Posavine. Za to vrijeme oslobođena je općina Bosanski Brod te većina općine Derventa, a osim njih krajem svibnja oslobođen je i grad Modriča.⁵⁶ Također, u

⁵³ MARIJAN, Davor. *Graničari – prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske (lipanj 1991.-studen 1992.)*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, 2006., 173-174.

⁵⁴ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 63-64.

⁵⁵ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 75-76.

⁵⁶ TOMAS, „Prikaz i analiza“, 293.

potpunosti je oslobođena i općina Odžak koja je stavljena pod kontrolu hrvatskih snaga.⁵⁷ Jednake uspjehe hrvatske su snage imale i na području općine Brčko u kojoj je velika većina sela bila pod kontrolom 108. brigade HVO-a.⁵⁸

Izostanak novoga napredovanja hrvatskih snaga nakon osvajanja Modriče vremenski se poklopilo s Rezolucijom 757 VS UN-a od 30. svibnja 1992., a koja je bila na tragu Rezolucije 752 od 15. svibnja 1992., u kojoj je zatraženo povlačenje Hrvatske vojske iz BiH.⁵⁹ Također, valja imati na umu i to kako su hrvatski uspjesi tijekom svibnja 1992. bili i odraz konsolidacije snaga u srpskim redovima prilikom čega su oficiri rođeni u Srbiji i Crnoj Gori bili povučeni u Saveznu Republiku Jugoslaviju. Sredinom svibnja u Banja Luci su na zasjedanju Skupštine Republike srpskoga naroda u BiH prihvaćeni ratni ciljevi od kojih je na drugome mjestu prioriteta, odmah iza stvaranja države, stavljena potreba stvaranja prometnoga koridora koji bi povezivao Semberiju i Krajinu.⁶⁰ S obzirom na tadašnje stanje na terenu, bilo je više nego jasno kako se srpska strana sprema za ostvarivanje toga cilja. Shodno tomu u lipnju 1992. nakon izdane naredbe generala Momira Talića započele su pripreme za operaciju kodnoga imena „Koridor-92“, odnosno vojno djelovanje srpskih snaga u cilju spajanja sa snagama u sjeveroistočnim dijelovima BiH.

Povodom toga Talić je 14. lipnja naredio osnivanje četiri taktičke grupe koje su bile angažirane u napadnoj operaciji.⁶¹ Tom je prilikom za zapovjednika TG-1 postavljen Novica Simić. Na čelu TG-2 bio je Mile Novaković, dok je ulogu zapovjednika TG-3 dobio Slavko Lisica. Radmilo Zeljaja zapovijedao je snagama TG-4. Također, u operaciji je sudjelovala i 16. krajiška motorizirana brigada kojom je zapovijedao Milan Čeleketić. Združene srpske snage (Vojska SRBiH, Srpska vojska Krajine te ostale snage iz Srbije) u operaciji „Koridor-92“ brojale su oko 55 tisuća boraca. Operacija je zamišljena u tri različite etape. Cilj prve etape za TG-1 bio je do 5. srpnja izbiti na crtu: Modriča-Jakeš-Pećnik, a to joj je i uspjelo 28. lipnja osvajanjem Modriče i desne obale rijeke Bosne. TG-3 djelovala je na potezu prema Derventi koju je zauzela 4. srpnja, a TG-2 je 9. srpnja ovladala Pećnikom, nakon čega su se taktičke grupe mogle posvetiti drugoj etapi operacije.⁶²

⁵⁷ „Općina Odžak slobodna“, *Brodski list*, 22. svibnja 1992., 5.

⁵⁸ „Sva sela kontrolira HVO“, *Brodski list*, 22. svibnja 1992., 5.

⁵⁹ Rezolucija 752 VS UN-a : <https://digitallibrary.un.org/record/142127> ; Rezolucija 757 VS UN-a : <https://digitallibrary.un.org/record/142881>

⁶⁰ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 225.

⁶¹ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 84-93.

⁶² ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini*, 251.

Sve tri taktičke grupe zatim su nastavile s ostvarivanjem daljnjih pomaka u drugoj etapi operacije. Cilj druge etape bio je izbiti na crtu ušće rijeke Bosne – Velika Brusnica – Bijelo Brdo.⁶³ Shodno tomu TG-1 nastavila je daljnje djelovanje prema Savi te su do 15. srpnja uspjeli izbiti na desnu obalu Save ostvarivši time svoje zadatke u ovoj fazi operacije.⁶⁴ Na lijevom krilu, djelovala je TG-2 koja je također izbila na desnu obalu rijeke Save na potezu Donji Svilaj – Gornji Svilaj. Konačno, TG-3 je u većem dijelu ispunila svoje borbene zadatke do 20. srpnja, a jedini neuspjeh bilo im je što nisu uspjeli zauzeti Bijelo Brdo.⁶⁵

Treća etapa operacije „Koridor-92“ vremenski se naslanja na drugu etapu. Plan je bio do 20. kolovoza izbiti na crtu: Velika Brusnica – Bosanski Brod – Dubočac, a većina tereta ove etape palo je na leđa TG-3. Najteže borbe vođene su oko Kostreša i Bijeloga Brda gdje je srpskim snagama zapovijedao pukovnik Slavko Lisica. Borba za Kostreš predstavljala je izuzetno bitan dio treće etape operacije s obzirom na to da je Kostreš u sebi sadržavao izuzetno važan geografski značaj koji je omogućavao dominaciju nad Posavinom. Borbe za Kostreš bile su posljedično vezane i za Bijelo Brdo jer su srpske snage bile svjesne koliko je važno osvojiti Kostreš za daljnji nastavak ratovanja, a posebice za osvajanje Bijeloga Brda.⁶⁶ Nakon teških borbi, Kostreš su zauzele snage 2. bataljuna 11. brigade 25. kolovoza, a dva dana kasnije i Bijelo Brdo, čime su srpske snage osvojile dobre pozicije za okončavanje operacije „Koridor-92“.⁶⁷ TG-3 je nakon ovih uspjeha postupno tijekom rujna zatvarala obruč i sve se više približavala Bosanskom Brodu. Borbe za Bosanski Brod vođene su od 30. rujna do 6. listopada kada su glavne snage TG-3 uspjele zauzeti Bosanski Brod te tako okončale treću, i posljednju, etapu operacije s 47 dana zakašnjenja.⁶⁸

3.1.2. Tko je branio i brinuo za Bosansku Posavinu?

Po izbijanju rata na predmetnom području, RH je bila prva koja je tamošnjem stanovništvu pomogla u obrani protiv velikosrpskoga agresora. Stav „službenoga“ Zagreba od samoga je početka bio jasan – Hrvatska je dužna pomoći. Tako su već početkom prvih sukoba u ožujku 1992. pripadnici slavonskobrodske 157. brigade koji su s hrvatske snage osiguravali most, spriječili pad Bosanskoga Broda u trenucima kada se činilo da će srpski ekstremisti osvojiti ključne pozicije u gradu. Kada je krajem ožujka 1992. grad Bosanski Brod napala OG-1, gradsko je područje s lokalnim Hrvatima obranila 108. brigada HV-a, koja je također

⁶³ ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini*, 251.

⁶⁴ TOMAS, „Prikaz i analiza“, 302.

⁶⁵ ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini*, 251.

⁶⁶ LISICA, Slavko. *Komandant po potrebi*. Sombor: 1995., 140.

⁶⁷ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 140-142.

⁶⁸ TOMAS, „Prikaz i analiza“, 309.

bila iz susjednoga Slavonskoga Broda.⁶⁹ Od tada su prelasci Save te pomoć domicilnom stanovništvu postali svakodnevica ratovanja u Bosanskoj Posavini.

I dok su se hrvatske snage spremno uključile u borbe u Bosanskoj Posavini, „službeno“ Sarajevo je kalkuliralo. Nekoliko je stvari ključno za shvaćanje pozicije Sarajeva spram Bosanske Posavine, odnosno rata koji se u njoj odvijao. Svojevrsan tretman šutnje vladao je od samoga početka što je u medijskom smislu bilo vidljivo na primjeru izvještaja TV Sarajevo. Naime, u trenucima kada velikosrpski agresor nastoji preuzeti potpunu kontrolu nad Bosanskom Posavinom, u Sarajevu se još želi održati privid „bratstva i jedinstva“ te se odbija priznati kako je JNA zapravo ništa drugo nego agresor.⁷⁰ Također, iznimno je indikativna jedna od sjednica Predsjedništva RBiH održana 18. svibnja 1992. na kojoj je dnevni red imao tek jednu točku, a ona je glasila „Situacija u Bosni i Hercegovini“. Unatoč teškim sukobima, događaji u Bosanskoj Posavini nisu bili tema rasprave na toj sjednici. Glavna tema sjednice bila je zapravo povlačenje snaga JNA iz garnizona Sarajevo.⁷¹ Nadalje, „službeno“ Sarajevo nije pokazalo previše razumijevanja za obranu Bosanske Posavine. Važno je naglasiti kako je Izetbegovićev ministar vanjskih poslova Haris Silajdžić često komunicirao s veleposlanikom RBiH pri UN-u Muhamedom Šaćirbegovićem od kojega je tražio da kod Amerikanaca i Nijemaca zahtijeva povlačenje HV-a iz Bosanske Posavine.⁷² Rezultat tih „napora“ bile su rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a koje su osuđivale prisutnost hrvatskih snaga na predmetnom području. Nadalje, potrebno je vidjeti kada je u RBiH uopće proglašeno ratno stanje i koliko su vlasti u Sarajevu ozbiljno shvaćale situaciju u kojoj se nalazila država. Naime, više od dva i pol mjeseca trebalo je „službenom“ Sarajevu da proglasi ratno stanje. Točnije, ono je proglašeno 20. lipnja, a na snagu je stupilo 23. lipnja u 7 sati ujutro.⁷³

Prema tome, u trenutku nedjelovanja središnje vlasti u Sarajevu pod kontrolom većinske muslimanske strane i Alije Izetbegovića, RH se sve više uključivala u obranu Bosanske Posavine na sve moguće načine. Tako je već od 6. svibnja 108. brigada HV-a određena kao glavni akter pomoći hrvatskim snagama na području Bosanske Posavine u

⁶⁹ MARIJAN, *Rat za Bosansku Posavinu*, 56-60.

⁷⁰ „Hoće li Sarajevo priznati Bosnu“, *Brodski list*, 10. travnja 1992., 3.

⁷¹ ICTY: Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, Zapisnik 94. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine održane 18. maja 1992. godine, br. 02-011-623/92 od 18. svibnja 1992. godine

⁷² LUČIĆ, *Uzroci rata*, 420.

⁷³ ŠIMIĆ, Tomo. „Magnetofonska snimka 124. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine održane 20. lipnja 1992.“. *National Security and the Future* 4 (2006), sv. 7: 175-180.

obliku logističke potpore, hrane i streljiva.⁷⁴ Međutim, bio je potreban sluh s druge strane i to one muslimanske. Nedvojbeno je kako su Franjo Tuđman i Alija Izetbegović 21. srpnja 1992. potpisali u Zagrebu *Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske*. Međutim, ovaj sporazum nije bio i vojni zbog čega RH nije imala mogućnosti većega angažiranja vlastitih vojnih snaga na području Bosanske Posavine.⁷⁵ Kao dokaz za to valja proučiti zapisnik s razgovora državno-političkoga vodstva RH s hrvatskim predstavnicima iz RBiH. Naime, u njemu Franjo Tuđman otvoreno govori kako je predlagao Aliji Izetbegoviću da u spomenuti Sporazum bude unesena formulacija koja bi dozvoljavala izravnu vojnu intervenciju. No, to se nije dogodilo te stoga HV nije mogao slobodno djelovati. Unatoč tomu, hrvatsko rukovodstvo i Glavni stožer (dalje: GS) HV-a u okvirima takvih ograničenih mogućnosti nastojali su pružiti pomoć u obrani.⁷⁶

Osim vojne pomoći, izuzetno veliku pomoć predstavljao je i prihvat izbjeglica te prognanika s područja Bosanske Posavine. Tako je već do sredine travnja kroz Slavonski Brod prošlo preko 20 tisuća ljudi, a u samome Gradu ostalo je njih više od 15 tisuća.⁷⁷ Broj izbjeglica tako se pojačavanjem novih ratnih operacija srpske strane iznova povećavao. Do kraja ratnih sukoba na području Bosanske Posavine broj protjeranih Hrvata i Muslimana na slavonskobrodskoj općini bio je nešto manji od 40 tisuća.⁷⁸ Nadalje, nije na odmet spomenuti i to kako je do kraja 1992. na području RH bilo preko 400 tisuća izbjeglih Hrvata i Muslimana iz BiH.⁷⁹ Na kraju ovoga poglavlja, potrebno je spomenuti i slavonskobrodsku bolnicu koja je izdržala ogromne napore tijekom ratnih zbivanja u Bosanskoj Posavini. Shodno tomu bolnica je zbrinjavala pacijente s područja čitave Bosanske Posavine te je u prosjeku imala oko 40 operacija dnevno.⁸⁰ Do listopada je tako u bolnicu s područja Bosanske Posavine primljeno oko 2100 ljudi što je činilo oko polovice svih primljenih u bolnicu u razdoblju srpskih napada na Bosansku Posavinu, a što zaokružuje priču o sveopćoj spremnosti svih struktura RH na pomoć i angažiranost po pitanju događanja u Bosanskoj Posavini.⁸¹

⁷⁴ MARIJAN, *Graničari*, 178.

⁷⁵ TUĐMAN, *Druga strana Rubikona*, 167.

⁷⁶ ICTY: Zapisnik sa razgovora državno-političkog vodstva Hrvatske sa predstavnicima Hrvatske demokratske zajednice i hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine, održanog u Zagrebu, 17. rujna 1992. godine

⁷⁷ „Oni su i dio Bosne“, *Brodski list*, 10. travnja 1992., 2.

⁷⁸ ZLATKOVIĆ WINTER, Jelena. „Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: Uzroci dolaska, regulacija i organizacija prihvata“. *Migracijske teme* 8 (1992), br. 2: 127-140, 136.

⁷⁹ PRALJAK, Slobodan. *Pomoć Republike Hrvatske muslimansko-bošnjačkom narodu i Armiji Bosne i Hercegovine tijekom 1991.-1995. godine: činjenice*. Zagreb: Oktavijan, 2007.

⁸⁰ „Bolnica u centru grada“, *Brodski list*, 12. lipnja 1992., 3.

⁸¹ „Ni čovjekoljublja, ni domoljublja“, *Posavska Hrvatska*, 2. listopada 1992., 5.

3.3. Početak incidenata u srednjoj Bosni

Paralelno s ratnim zbivanjima u Bosanskoj Posavini počeli su incidenti u području srednje Bosne. Međutim, nije se radilo o sukobima „saveznika“ Hrvata i Muslimana s jedne te Srba s druge strane, nego se radilo o sukobu „saveznika“ koji su to ipak bili samo na papiru. Prijepori između Hrvata i Muslimana postajali su sve češći te su se iz općine Gornji Vakuf projicirali na Bugojno, a odande i u područje Busovače odnosno Lašvanske doline, koja je bila poprište najžešćih sukoba tijekom hrvatsko-muslimanskoga rata 1993. godine.

Prvi incident dogodio se u Busovači u noći s 9. na 10. svibnja 1992. godine. Naime, tada su pripadnici TO, kasnije Armije BiH (dalje: ABiH), iz Busovače napali punkt HVO-a prilikom preuzimanja vojarne JNA u Kaoniku nedaleko od Busovače. Uslijed napada TO-a teško je nastradao pripadnik HVO-a Darko Vuleta. Shodno tomu poništen je sporazum između HVO-a i TO Busovača o raspodjeli naoružanja te je cjelokupno naoružanje preuzeo HVO. Također, u Busovači je raspušten krizni štab te je grad u potpunosti stavljen pod nadzor HVO-a prilikom čega je HVO preuzeo sve funkcije vlasti.⁸² Unatoč ovim događajima HVO nije blokirao transport oružja i hrane koji je bio namijenjen TO-u, nego je uložio napore da ne dolazi do sukoba prilikom prolazaka konvoja.⁸³

Nakon incidenta u Busovači mimoilaženja između ABiH i HVO-a prenijela su se i na područje općina Novi Travnik, Travnik, Vitez i Gornji Vakuf. Iz službene zabilješke Centra Službe državne bezbjednosti (dalje: SDB) iz Zenice postavljen je opći zaključak kako HVO nastoji spomenute općine staviti pod okrilje HZ HB, odnosno na štetu muslimanskoga stanovništva. U Novom Travniku atmosfera je bila podosta složena te je ondje prema podacima SDB-a 19. lipnja došlo do sukoba između HVO-a i TO-a. Navodni povod sukobu bio je pokušaj HVO-a da „realizira ideje Herceg-Bosne“, a iza svega je navodno stajao Dario Kordić.⁸⁴ Međutim, upitno je koliko je zabilješka točna barem što se tiče dijela o navodnom inicijatoru sukoba. Naime, dan prije spomenute zabilješke Kordić je potpisao odobrenje za promet specijalne robe na relaciji Busovača – Bugojno, prilikom čega je svim punktovima HVO-a zapovjedbno da osiguraju nesmetan prolaz. Prema tome, teško je zamisliti da je

⁸² Zapovijed, Općinski stožer Busovača, br. 62/92 od 10. svibnja 1992. godine, https://web.archive.org/web/20171130233935/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/123.pdf

⁸³ Zapovijed, Regionalni stožer Srednja-Bosna Busovača, br. 01-132-a/92 od 12. lipnja 1992. godine https://web.archive.org/web/20171130230051/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/352.pdf

⁸⁴ Službena zabilješka, Centar službe bezbjednosti Sektor SDB Zenica od 27. lipnja 1992. godine https://web.archive.org/web/20171130230749/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/410.pdf

Kordić planirao sukobe s Muslimanima, a da im je u isto vrijeme osiguravao municiju koja se nalazila iza „specijalne robe“.⁸⁵

Situacija na predmetnom području ostala je komplicirana i u idućim mjesecima. Takvo stanje bilo je pogodno okružje za razvoj novih incidenata, što je u Novom Travniku bilo vidljivo već tijekom 12. i 13. srpnja 1992. godine. Naime, prilikom postavljanja zastave BiH poginula je jedna osoba muslimanske nacionalnosti, a ubila ju je osoba iste nacionalnosti. Oružani incident vrlo brzo se proširio na većem gradskom području Novoga Travnika kada je došlo do razmjene vatre između hrvatske i muslimanske strane. U tim lokaliziranim okršajima ranjene su dvije osobe, a kasnije je utvrđeno kako ni HVO ni HOS nisu sudjelovali u rečenim sukobima.⁸⁶ U idućim danima s ciljem smirivanja incidenata formirani su mješoviti kontrolni punktovi HVO-a i TO kao i zajednička Vojna policija (dalje: VP). Potvrda zategnutih odnosa bila je vidljiva 16. srpnja kada je u dva restorana, čiji su vlasnici bili pripadnici HVO-a, ubačena eksplozivna naprava. Shodno tomu krajem kolovoza procjena odnosa potvrdila je napete odnose između Hrvata i Muslimana na području općina Novi Travnik, Gornji Vakuf i Busovača.⁸⁷

Shodno tomu, nove incidentne situacije razvijale su se i u drugim etnički miješanim općinama srednje Bosne. Potkraj srpnja 1992. narušeni odnosi bili su karakteristika međunacionalnih odnosa i u Kiseljaku. Naime, ondje su u početku vladali relativno dobri odnosi između Hrvata i Muslimana pa je tako pod zapovjedništvo HVO-a ušla postrojba za specijalne namjene „Samir Drinjak“ koja je prije bila dio Patriotske lige. Postrojba je bila ustrojena po dva voda od 25 ljudi, a za njezina zapovjednika imenovan je Saud Curić, koji je i zatražio stavljanje postrojbe pod nadležnost HVO-a.⁸⁸ Također, postrojbi je omogućeno „nošenje štitastoga oblika sa zlatnim ljiljanima“ te korištenje vlastita pečata.⁸⁹ No, takvo

⁸⁵ Odobrenje za promet specijalne robe, Regionalni stožer Srednje Bosne Busovača, br. 02-383/92 od 27. lipnja 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130233554/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/406.pdf

⁸⁶ Izvješće, Stožer HVO Novi Travnik, br. 137/1 od 14. srpnja 1992. godine

<https://web.archive.org/web/20131029193331/http://slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/DOKUMENTI%20HVO%20ABiH%20i%20VRSJNA%20O%20GLAVNIM%20DOGAđAJIMA%201992.-1994/124.pdf>

⁸⁷ MARIJAN, Davor. *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018., 197-198.

⁸⁸ Zahtjev Sauda Curića od 26. srpnja 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130230033/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/554.pdf

⁸⁹ Odluka, Općinski stožer HVO Kiseljak, br. 135-1/92 od 27. srpnja 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130230449/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/560.pdf

stanje nije dugo potrajalo. Dio Muslimana se povukao iz HVO-a osnovavši svoj TO čime su nastojali spriječiti daljnji odlazak Muslimana u HVO.⁹⁰ Nadalje, postupno je dolazilo do ozbiljnijih incidenata i manjih ograničenih sukoba tijekom čitavoga razdoblja ljeta 1992. godine. S hrvatske se strane početkom rujna nastojalo ukazati na probleme u odnosima, posebice na području Novoga Travnika, Travnika, Gornjega Vakufa, Fojnice, Kiseljaka, Vareša, Zenice te Busovače.⁹¹

Tijekom listopada 1992. uslijedilo je dodatno pogoršanje hrvatsko-muslimanskih odnosa na području srednje Bosne, a najteža je situacija ponovno bila na području Novoga Travnika. U selu Rastovci 11. listopada muslimanski su vojnici napali časnika Stožera HVO-a Ivicu Čobanca te njegovu pratnju, a svega dva dana kasnije pucano je na vozilo u kojemu su se nalazili politički i vojni čelnici HVO-a Jajce, a ranjen je ondašnji zapovjednik Stjepan Blažević. Zbog novih komplikacija u odnosima, u Novom Travniku predstavnici HVO-a i ABiH dogovorili su kako će se zbog pogoršane situacije i zategnutih odnosa svakih 15 dana održavati preventivni zajednički sastanci.⁹² Unatoč pokušajima da se situacija stavi pod kontrolu, 18. listopada došlo je do razvoja oružanoga sukoba u kojemu je poginuo jedan pripadnik ABiH, a ranjen jedan pripadnik HVO-a. O složenosti situacije dovoljno svjedoči dio iz izvješća prema kojemu su „tenzije dostigle točku ključanja“.⁹³ Muslimani su po zapovijedi Asima Koričića 20. listopada ubili zapovjednika travničke brigade HVO-a Ivicu Stojaka.⁹⁴ Naime, Stojak je krenuo u Novi Travnik na pregovore kojima se nastojalo spriječiti hrvatsko-muslimanske incidente. Međutim, prilikom izlaska iz Travnika na kontrolnom punktu ABiH Plava Voda njegovo je vozilo zaustavljeno uz psovke te su bili prisiljeni vratiti se u Travnik. Prilikom okretanja vozila dvojica su Muslimana otvorila vatru na vozilo pri čemu je ubijen Stojak, a ranjen pomoćnik načelnika Stožera za obavještajne poslove Zvonko Gašo. Sukob se tako nastavio i u idućim danima, a potrajao je do 24. listopada kada je GS HVO-a zbog situacije oko Jajca proglasio prekid vatre te uspostavljanje kontakata s

⁹⁰ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 198.

⁹¹ Izvješće, Zapovjedništvo stožera OS Srednja Bosna, br. 558/92 od 6. rujna 1992. godine https://web.archive.org/web/20171130233639/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/815.pdf

⁹² MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 201.

⁹³ Novi Travnik – izvješće, Zapovjedništvo OZ SB IZM – Vitez, br. 757/92 od 19. listopada 1992. godine https://web.archive.org/web/20171130222509/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/agresija_do_1992/1250.pdf

⁹⁴ SHRADER, Charles Reginald. *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992.-1994.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004., 113.

muslimanskom stranom.⁹⁵ Situacija se u daljnjem razdoblju popravila, no stari problemi ipak nisu riješeni u potpunosti i vrlo brzo su opet isplivali na površinu.

Stanje u Novom Travniku imalo je utjecaja na zaoštavanje odnosa ABiH i HVO-a u Prozoru. Svega dva dana nakon pogibije Ivica Stojaka Sigurnosno informativna služba (dalje: SIS) u svome je izvješću 22. listopada izvijestila kako je pitanje vremena kada će doći do novoga zaoštavanja odnosa između Hrvata i Muslimana.⁹⁶ I uistinu, idućega dana došlo je do sukoba u Prozoru koji su potrajali tri dana. Nakon tri dana sukoba lokalne su snage iz sastava brigade „Rama“, uz manju pomoć snaga HVO-a koje su tijekom sukoba pristigle iz Livna i Tomislavgrada, uspjele staviti pod kontrolu gradsko područje Prozora.⁹⁷ Zbog zaustavljanja daljnjih sličnih sukoba u Bugojnu je 26. listopada potpisano primirje čime je dogovoren prekid sukoba na području Prozora.⁹⁸ Za normaliziranje odnosa i stanja na području ostatka općine Prozor organiziran je niz od nekoliko mješovitih komisija ABiH i HVO-a. Njihov je cilj bio izgraditi mir i „uspostaviti pokidane veze“.⁹⁹

U trenucima uspostave primirja u Prozoru, prostor Jajca nalazio se pod teškim napadima Vojske Republike Srpske (dalje: VRS) koji su ukazivali na mogućnost skoroga pada grada. I u Jajcu je kao i u srednjoj Bosni vladalo nepovjerenje između HVO-a i ABiH te neorganiziranost u obrambenim djelatnostima ABiH. Tijekom prvih mjeseci borbe HVO je obavljao otprilike 80 posto od ukupne obrambene djelatnosti na području općine. Situacija je u zadnjim tjednima ljeta 1992. ulazila u kritično razdoblje što je bilo razvidno krajem kolovoza u uspjehu VRS-a u zauzimanju područja Čanina Polja.¹⁰⁰ Početkom rujna dodatno su pojačani i napadi topništva VRS-a na Jajce prilikom čega je, prema navodima lokalnoga HVO-a, grad bio granatiran projektilima punjenima bojnim otrovima.¹⁰¹ Kroz cijeli rujan trajali su napadi koji su se odvijali na nekoliko pravaca. Ipak, najveći problem obrani

⁹⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 202.

⁹⁶ Izvješće, Odjel obrane SIS, br. 02-45/92 od 21. listopada 1992. godine
https://web.archive.org/web/20171130230601/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/1179.pdf

⁹⁷ MARIJAN, Davor. „Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992.“ *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 2: 379-402., 392.

⁹⁸ Zaključci primirja u Bugojnu od 26. listopada 1992. godine
https://web.archive.org/web/20171130223516/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/agresija_do_1992/1418.pdf

⁹⁹ Zapovijed, HVO Konjic Brigada „Herceg Stjepan“ od 27. listopada 1992. godine
https://web.archive.org/web/20171130222755/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/agresija_do_1992/1434.pdf

¹⁰⁰ MARIJAN, *Domovinski rat*, 236.

¹⁰¹ Izvješće, HVO Općinski stožer Jajce od 3. rujna 1992. godine
https://web.archive.org/web/20171130222202/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/agresija_do_1992/810.pdf

predstavljali su stari problemi između lokalnih snaga ABiH i HVO-a koji su se dodatno pogoršavali zbog stanja na području srednje Bosne. Naime, u trenucima teških i čestih napada VRS-a, HVO je i dalje obavljao veći dio obrambenih napora, a suradnja s Muslimanima bila je na niskoj razini te su se isti slabo pridruživali obrani Jajca.¹⁰² Tijekom idućega mjeseca situacija je postajala sve teža za branitelje Jajca. Prema izvještaju HVO-a Jajce od 21. listopada, situacija je bivala sve teža, a dolazak obećanoga pojačanja nije bio ispunjen „ iz poznatih razloga“.¹⁰³ Naime, dan ranije ABiH je u Ahmićima zaustavila postrojbu od 150 vojnika HVO-a iz Busovače te im nije dozvolila da odu u pomoć Jajcu. Takvo ponašanje bilo je razlog oružanoga incidenta koji je nedugo zatim uslijedio na području spomenutoga sela.¹⁰⁴ Slična stvar ponovila se i 28. listopada kada su muslimanske snage opstruirale i spriječile postrojbu od 400 pripadnika HVO-a koja je bila poslana iz Hercegovine pod vodstvom Ante Prkačina.¹⁰⁵ Također, važno je ustvrditi kako su se snage ABiH povukle iz Jajca dva dana ranije.¹⁰⁶ Shodno svim opstrukcijama i nedovoljnoj zainteresiranosti muslimanske strane za obranu, Jajce je u noći s 29. na 30. listopada prešlo pod kontrolu VRS-a.

Usprkos narušenim i u nekim mjestima srednje Bosne izrazito lošim odnosima ABiH i HVO-a, RH je i dalje nastavila s aktivnim pružanjem vojne i materijalne pomoći Muslimanima i Hrvatima u BiH. Razvidnost toga bila je jasno sadržana u pismu predsjednika Tuđmana koje je 30. listopada uputio predsjedniku Izetbegoviću, a u kojemu je izrazio spremnost RH za gore navedenu tvrdnju. U navedenom pismu Tuđman je istaknuo da je hrvatski narod od prvoga dana srpske agresije spremno stao u obranu BiH. Tom prilikom Tuđman je ponovio nužnost provođenja prethodno potpisanih prijateljskih sporazuma između njega i Izetbegovića iz srpnja te rujna 1992. godine.¹⁰⁷ Gubitak određenih područja tijekom listopada 1992. predstavljali su problem za ABiH te su se shodno tomu 1. studenoga u Zagrebu susreli Tuđman i Izetbegović. Napori su rezultirali odlukom o osnivanju

¹⁰² Izvješće na zapovijed 763/92, HVO Općinski stožer Jajce od 21. rujna 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130221602/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/agresija_do_1992/948.pdf

¹⁰³ Izvješće, HVO OS Jajce od 21. listopada 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130225006/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/agresija_do_1992/1287.pdf

¹⁰⁴ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 243.

¹⁰⁵ Poruka zapovjedniku OZ SB Tihomiru Blaškiću i zapovjedniku OS Jajce Stjepanu Blaževiću, str. pov. br. 03-173/92 od 29. listopada 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171130230723/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih/1323.pdf

¹⁰⁶ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 243.

¹⁰⁷ Pismo predsjednika RH dr. Franje Tuđmana predsjedniku Predsjedništva RBiH Aliji Izetbegoviću 30. listopada 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171201020449/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/PLANOVI_SPORAZUMI_IZJAVE_O_USTAVNOM-USTROJSTVU_BiH_1991_1995/85.pdf

zajedničkoga zapovjedništva HVO-a i ABiH, na čijemu su čelu trebali biti Slobodan Praljak i Jasmin Jaganjac. Međutim, odnosi na predmetnom području bili su u tolikoj mjeri zategnuti da ih je bilo iznimno teško popraviti pa tako zajedničko zapovjedništvo nikada nije u praksi zaživjelo na terenu.¹⁰⁸

3.3.1. Rat ABiH i HVO u srednjoj Bosni

Pad Jajca postao je jedan od dodatnih kamena spoticanja u odnosima između hrvatske i muslimanske strane. Premda je situacija tijekom zadnja dva mjeseca 1992. bila relativno mirna, daljnje postojanje incidenata između dvije vojske dalo je naslutiti pojavu radikalnijih nesuglasica. Početkom siječnja 1993. u Ženevi su vođeni pregovori između triju sukobljenih strana s ciljem prestanka sukoba. Tom konferencijom predsjedali su Cryus Vance i David Owen. Na sastanku u Ženevi prisustvovali su Alija Izetbegović, Radovan Karadžić i Mate Boban kao predstavnici triju konstitutivnih naroda u BiH te Franjo Tuđman i Dobrica Ćosić kao predstavnici Hrvatske, odnosno SR Jugoslavije.¹⁰⁹ Prema prijedlozima ženevskoga sastanka BiH je zamišljena kao decentralizirana država podijeljena na devet provincija i gradom Sarajevom koje je trebalo imati poseban status. Shodno odredbama konferencije, provincije 1, 5 i 9 trebale su pripasti Muslimanima, provincije 2, 4 i 6 Srbima, a provincije 3, 8 i 10 Hrvatima. Ti su prijedlozi bili itekako privlačni za hrvatsku stranu koja je sporazum odmah prihvatila. Muslimanska strana bila je nezadovoljna statusom glavnoga grada BiH te udjelom dodijeljenoga teritorija. Jednako tako ni srpska strana nije bila zadovoljna predloženom podjelom što je bilo i očekivano budući da je u tom trenutku vojno kontrolirala mnogo veći prostor BiH od onoga koji joj je predmetnim planom bio dodijeljen.¹¹⁰ Stoga Vance-Owenov mirovni plan za unutarnju podjelu BiH nije polučio željene rezultate. Upravo suprotno, on je dodatno katalizirao narušene odnose između hrvatske i muslimanske strane, odnosno HVO-a i ABiH.

3.3.2. „Generalna proba“ rata u siječnju 1993.

Muslimanska je strana smatrala kako je takav plan bio korak do ostvarivanja koncepta Velike Srbije, ali i tzv. velike Hrvatske. Nakon propasti predmetnoga sporazuma bilo je jasno kako je mirno rješavanje postojećih narušenih odnosa na području srednje Bosne između ABiH i HVO slabo izgledno. Vrlo brzo, novi mnogo ozbiljniji sukob između ABiH i HVO-a započeo je na području Gornjega Vakufa tijekom 11. siječnja 1993. godine. Uslijedio je

¹⁰⁸ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 245.

¹⁰⁹ BORAS, *Bosansko-hercegovački kaos*, 254-255.

¹¹⁰ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 247.

ozbiljni sukob u kojemu je u prvom danu sukoba bilo ranjeno nekoliko osoba, a uništen je i primjetan broj stambenih objekata. U tim prvim satima novoga sukoba u selu Bistrica, nedaleko od Gornjega Vakufa, Muslimani su počinili prvi veći zločin nad hrvatskim civilnim stanovništvom. Unatoč očiglednoj porasti netrpeljivosti s obje strane, hrvatska je strana nastojala umiriti nastale sukobe. O tome svjedoči i odluka HVO-a HZ HB sa sjednice održane 15. siječnja. Naime, u provincijama koje su prema međunarodnom Vance-Owenovu planu trebale pripasti hrvatskoj strani od ABiH je zatraženo da se podčini zapovjedništvu HVO-a. S druge strane, istovjetno podčinjavanje trebale su učiniti postrojbe HVO-a koje su se nalazile u području koje je planom bilo označeno kao većinsko muslimansko.¹¹¹ Svega dan poslije, sličnu zapovijed napisao je novopostavljeni ministar obrane RBiH Božo Rajić koji je za glavne nositelje odredio zapovjednika GS HVO-a Milivoja Petkovića i načelnika GS ABiH pukovnika Sefera Halilovića.¹¹² Spremnost hrvatske strane na izbjegavanje sukoba bila je vidljiva na primjeru zapovijedi Tihomira Blaškića od istoga dana, a koja je donesena s ciljem „realizacije dogovora o zajedničkim zapovjedništvima“.¹¹³ Usporedno s time, 19. siječnja predsjednik HZ HB Mate Boban izdao je zapovijed o zabrani ofenzivnih djelovanja protiv snaga ABiH.¹¹⁴ Međutim, svi su naponi bili uzaludni jer je muslimanska strana na čelu s Alijom Izetbegovićem 19. siječnja proglasila zapovijed Bože Rajića nevažećom. Obrazloženje poništenja zapovijedi bilo je kako je ona „neustavna i nezakonita“ te da ju je kao takvu donijela neovlaštena osoba. Pritom je muslimansko vodstvo vjerojatno zaboravilo da je u tom trenutku Izetbegović bio nelegalni predsjednik Predsjedništva RBiH.¹¹⁵

Povodom toga bilo je jasno kako je rat muslimanskom političkom vodstvu najizglednija opcija. Postoje indicije kako je ABiH planirala napad na Hrvate u srednjoj Bosni i prije pada Jajca. Indikativno je i to da je velik broj vojno sposobnih Muslimana tijekom listopada 1992. stigao na predmetno područje i tako značajno promijenio demografsku sliku toga područja. Krajem 1992. došlo je do ključnoga pregrupiranja i postavljanja snaga ABiH na području Lašve, Kozice i Lepenice. Sve od navedenoga bilo je ključno za probni napad

¹¹¹ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 249.

¹¹² Zapovijed ministra obrane BiH Bože Rajića od 16. siječnja 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201020404/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/PLANOVI_SPORAZUMI_I_ZJAVE_O_USTAVNOM-USTROJSTVU_BiH_1991_1995/95.pdf

¹¹³ Zapovijed, Zapovjedništvo OZ SB IZM Travnik, br. 01-1-207 od 16. siječnja 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201054150/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih2/2714.pdf

¹¹⁴ Zapovijed, Kabinet predsjednika HZ H-B, br. 23/93 od 19. siječnja 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201054343/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih2/2894.pdf

¹¹⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 211.

ABiH u srednjoj Bosni.¹¹⁶ U konačnici spomenuti ratni sukobi u siječnju nisu dugo potrajali zato što je HVO vrlo brzo došao na korak do vojne pobjede u području Gornjega Vakufa te su tako uz posredstvo UNPROFOR-a sukobi zaustavljeni 25. siječnja. Karakter varljivoga mira dokazan je već idućega dana. Naime, pripadnici 7. muslimanske brigade ABiH u selu Dusina počinili su prvi od mnogobrojnih ratnih zločina nad Hrvatima, a upravo će ratni zločin postati konstanta ratnih sukoba u srednjoj Bosni.¹¹⁷ Na području Busovače stanje je bilo iznimno teško. Cilj ABiH bio je zauzeti Kaonik i raskrižje puteva iz Busovače prema Vitezu i Zenici. Sukobi su nastavljeni do 31. siječnja kada je na snagu stupio sporazum o prekidu vatre potpisan dan ranije, a Busovaču je uspješno obranio HVO nakon višednevnih borbi.¹¹⁸

3.3.3. Zatišje pred buru u veljači i ožujku 1993. godine

Nakon burnih događanja u siječnju, veljača i ožujak prošli su relativno mirno i bez većih sukoba između ABiH i HVO-a. Ipak, nastavak incidenata i dalje je bio svakodnevno prisutan. Unatoč zategnutoj povijesti odnosa između Muslimana i Hrvata, ipak se nastojalo poraditi na poboljšanju situacije. U skladu s tim nakon dogovora Sefera Halilovića i načelnika GS HVO-a Milivoja Petkovića, 11. veljače potpisana je zapovijed kojom se nastojalo spriječiti sukobe i okrenuti se ratu protiv zajedničkoga neprijatelja, VRS-a.¹¹⁹ Ipak, bilo je jasno kako su u tom razdoblju bilo kakvi dogovori relativno beskorisni budući da je njihova provedba u praksi bila slabo izvediva. Vrlo je indikativan tekst Senada Avdića „Noćas spaljujemo iluzije – Bosna između dva fašizma“ iz veljače 1993. objavljen u Slobodnoj Bosni, a potom i u Informativnom listu Vojničkoga kluba Trećega bataljuna Prve mostarske brigade ABiH. Naime, u njemu je Avdić napisao kako se Bosna, a vjerojatno i Hercegovina koju je zaboravio, nalazi između dva fašizma, srpskoga i hrvatskoga. Pritom Avdiću nije bitno tko je Bosnu (i Hercegovinu) branio od agresorske srpske vojske. Zaboravio je pritom i to da je „zagrebački režim“ bio među prvima koji su se zalagali, a potom i priznali, suverenost i nedjeljivost BiH.¹²⁰ Ovakav propagandni tekst bio je savršen odraz vrhovne muslimanske politike i naznaka skorih te iznimno krvavih ratnih sukoba.

¹¹⁶ SHRADER, *Muslimansko-hrvatski građanski rat*, 119-122.

¹¹⁷ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 210.

¹¹⁸ Isto, 230-232.

¹¹⁹ Zapovijed, HZ-HB HVO GS, pov.br. 01-131 od 11. veljače 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201041556/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-VELJACA_1993.g/213.pdf

¹²⁰ „Noćas spaljujemo iluzije – Bosna između dva fašizma“, Informativni list Vojničkoga kluba Trećega bataljuna Prve mostarske brigade ABiH od 26. veljače 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201041341/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-VELJACA_1993.g/539.pdf

3.3.4. Otvoreni napad ABiH na HVO u travnju 1993. godine

Nakon relativno mirna dva mjeseca, travanj je donio novo pogoršanje u odnosima koji su tada došli do mjesta s kojega nije bilo povratka. Sve je postalo jasno kada su 13. travnja muslimanski ekstremisti oteli četiri pripadnika HVO-a iz Novoga Travnika, a idućega je dana blokirana cesta Novi Travnik – Gornji Vakuf.¹²¹ Vrhunac je dosegnut 15. travnja kada su Muslimani, točnije mudžahedini, napali vojarnu HVO-a u Podbrežju nedaleko od Zenice, prilikom čega je otet zapovjednik zeničkoga HVO-a Živko Totić, a trojica njegovih vojnika su ubijena.¹²² Dan ranije, točnije 14. travnja, ABiH je otvoreno napala postrojbe HVO-a na području Konjica, čime je započeo otvoreni muslimanski napad.¹²³ Važno je naglasiti kako je deset dana ranije napad na Konjic isplanirao i potpisao Midhat Cerovac, zapovjednik brigade „Suad Alić“.¹²⁴ Shodno tomu 14. travnja započeo je ratni sukob koji je trajao sljedećih godinu dana.

Rat između Hrvata i Muslimana od svojega je početka nosio breme ratnoga zločina, a već 16. travnja dogodio se po jedan zločin s obje strane. Zločin u selu Ahmići koji je počinio HVO, a prilikom kojega je ubijeno 88 osoba zasigurno je najveća ljaga hrvatske strane u ratu vođenom u srednjoj Bosni. Naime, pripadnici 4. bojne VP pokrenuli su napad na Ahmiće koji su predstavljali važno mjesto na prometnici Vitez-Busovača, a u kojem su se, prema hrvatskim procjenama, nalazile postrojbe snage jednoga voda. Iako bošnjački autori takve tvrdnje nastoje demantirati, dnevnik koji je vodio član Štaba TO Vitez Eniz Varupa potvrđuju takve procjene hrvatske strane.¹²⁵ Također, iz naredbe komandanta Asima Koričića razvidno je kako se na temelju zapovijedi 3. korpusa ABiH traži što brže „uključivanje u borbena dejstva“ jedne čete 7. muslimanske brigade što jasno ukazuje da su se u Ahmićima nalazili i drugi pripadnici ABiH, izuzev lokalnih snaga.¹²⁶ Međutim, čak i takvi razlozi nisu opravdanje za masovni ratni zločin u Ahmićima koji je s druge strane gurnuo u stranu sličan zločin koji je

¹²¹ SHRADER, *Muslimansko-hrvatski građanski rat*, 133.

¹²² Informacija, GS Vojna obavještajna služba Mostar od 15. travnja 1993. godine
<https://web.archive.org/web/20171130204938/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/SUKOB ABiH i HVO-TRAVANJ 1993.g/278.pdf>

¹²³ Izvješće, Zapovjedništvo brigade „Stjepan Herceg“ Konjic od 14. travnja 1993. godine
https://web.archive.org/web/20171130172247/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih5/6028.pdf

¹²⁴ Borbena zapovjest za napad na „U“, ABiH – 4. korpus, 7. brigada „Suad Alić“ Konjic, br. 02-239/93 od 4. travnja 1993.
<https://web.archive.org/web/20171130204319/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/SUKOB ABiH i HVO-TRAVANJ 1993.g/60.pdf>

¹²⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Musliana*, 311.

¹²⁶ Naređenje, 7. muslimanska brigada, str. pov. br. 518/93 od 16. travnja 1993. godine
<https://web.archive.org/web/20171130205207/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/SUKOB ABiH i HVO-TRAVANJ 1993.g/327.pdf>

istoga dana počinila ABiH u selu Trusina u općini Konjic. Naime, istoga dana kada se dogodio zločin u Ahmićima, muslimanske su snage napale selo Trusina. Tijekom napada lokalnih i pridošlih specijalnih snaga ABiH ubijene su 22 osobe od kojih veći broj njih naknadno, preciznije strijeljanjem nakon zarobljavanja.¹²⁷ Ipak, postoji jedna razlika kada su u pitanju zločini u hrvatsko-muslimanskom ratu, a to je da ratni zločin na hrvatskoj strani nije bio konstanta, kao što je to bio slučaj na muslimanskoj strani.

S ciljem sprječavanja rata, u Zagrebu su se 24. travnja 1993. ponovno sastali Mate Boban i Alija Izetbegović, ali ovoga puta bez predstavnika srpske strane. Uz predsjedanje Davida Owena i Franje Tuđmana, tom je prilikom dogovorena obustava vatre s obje strane. Namjera je bila provesti Vence-Owenov mirovni sporazum koji je trebao zaustaviti rat u BiH. Jasno je naznačeno kako je potrebna suradnja u borbi protiv agresora koji želi „razbijanje države i okupaciju njezina teritorija i priključenje okupiranih teritorija Velikoj Srbiji“. Također, u Zenici je četiri dana ranije na sastanku između Sefera Halilovića i Milivoja Petkovića, uz posredstvo zapovjednika snaga UN-a za BiH Phillipea Morillona te šefa regionalnoga centra Promatračke misije Europske zajednice (dalje: ECMM), postignut još jedan u nizu prethodno neuspješnih dogovora o osnivanju zajedničkoga zapovjedništva. Shodno tomu formiran je zajednički operativni centar sa sjedištem u Vitezu na razini 3. korpusa ABiH i HVO OZ SB što je predstavljalo, ili je barem trebalo predstavljati, svojevrsan kamen temeljac u boljitku odnosa.¹²⁸

U skladu sa sporazumom, 8. svibnja s radom je započelo Zajedničko zapovjedništvo ABiH i HVO-a.¹²⁹ Tijekom svibnja na snazi je bilo tek prividno mirno razdoblje. U većoj mjeri nije bilo vidljivih pokretanja snaga, ali je sukoba i dalje bilo na lokalnim razinama. To „zatišje“ ABiH je pokušala iskoristiti u Mostaru gdje je 9. svibnja došlo do otvorenoga sukoba ABiH i HVO-a.¹³⁰ Nadalje, ABiH je na području srednje Bosne samo čekala mogućnost za ponovni početak rata protiv Hrvata, a cilj lipanjskih sukoba bili su Travnik i Novi Travnik. Napad na Travnik, koji je započeo 3. lipnja, jedna je od najkrvavijih epizoda rata između Hrvata i Muslimana. HVO je na predmetnom području tijekom lipnja dnevno gubio u

¹²⁷ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 439.

¹²⁸ Za 115. brigadu Zrinjski (Tuzla), GS HVO Mostar, dj. br. 02-2/1-01-686 od 25. travnja 1993. godine; Sporazum, GS HVO Mostar, dj. br. 02-2/1-01-670 od 22. travnja 1993. godine https://web.archive.org/web/20171130205119/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-TRAVANJ_1993.g/594.pdf

¹²⁹ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 323.

¹³⁰ Isto, 284.

prosjeku 15-17 vojnika dok je broj ranjenih bio dvostruko veći.¹³¹ Borbe su trajale do 15. lipnja i naposljetku su rezultirale muslimanskim zauzimanjem Travnika i dijela općinskoga područja Novoga Travnika. Većina hrvatskoga stanovništva protjerana je na teritorij Nove Bile, Viteza, Busovače i Novoga Travnika. Prema podacima novotravničkoga HVO-a, samo je ondje pristiglo 20 129 prognanika od čega 11 599 djece.¹³²

U trenutku općega napada ABiH na HVO, predstavnici triju zaraćenih strana 15. lipnja 1993. opet su potpisali novi sporazum o prekidu vatre. HVO je predstavljao Milivoj Petković, VRS Ratko Mladić, a ABiH Rasim Delić. Nastojanja zapovjednika OZ SB Tihomira Blaškića za normalizaciju odnosa, zbog jasne ofenzive ABiH, bila su izrazito velika zbog čega je u mjesecima koji su uslijedili uputio veći broj naredbi kojima je nastojao smiriti sukobe.¹³³ U svibnju 1993. propao je Vance-Owenov mirovni plan te je pet članica VS UN-a (Francuska, Rusija, Španjolska, VB i SAD) donijelo zajedničku „Izjavu o BiH“. U njoj su izrazili zabrinutost zbog daljnjih sukoba te su tražili načine za prekid rata koji je bio u punome jeku. Shodno tomu, 16. lipnja u Ženevi je održana još jedna mirovna konferencija kojom su predsjedavali David Owen i Thorvald Stoltenberg. Takav Owen-Stoltenbergov plan predviđao je da se BiH sastoji od triju republika koje bi bile uređene prema etničkom načelu. Iako je Alija Izetbegović načelno prihvatio mirovni plan, već je 31. srpnja povukao svoj potpis sa spomenutoga plana. Premda su se u budućnosti odvijali dvopartitni i tripartitni pregovori, tek je krajem rujna 1993. postalo jasno kako je muslimanska strana na čelu s Izetbegovićem u cijelosti odbacila i taj mirovni plan.¹³⁴ Također, s obzirom na stanje na terenu i napadne operacije ABiH razvidno je kako su muslimanski pregovarači nastojali odugovlačiti s jasnim izjašnjavanjem oko mirovnih planova. Sve to imalo je konačni cilj prepuštanja dovoljnoga vremena vlastitoj ABiH za napredovanje u napadima na HVO.

Tijekom jeseni i zime 1993. te početka 1994. godine prolongirani su sukobi ABiH i HVO-a. Tri su operacije, dvije ABiH te jedna HVO-a, obilježile ovo razdoblje rata u srednjoj Bosni. Prva od njih je operacija „Oprez“ koju su poduzeli pripadnici snaga ABiH u okolici Viteza u rujnu 1993. godine. Operacija je započela 5. rujna napadom ABiH u općini Vitez te na Novi Travnik. Na početku operacije ABiH uspjela je zauzeti 20 rovova na položaju Brdo kod Zabilja. Daljnje napredovanje ABiH prema Đotlinim kućama spriječeno je intervencijom

¹³¹ MARIJAN, *Domovinski rat*, 292.

¹³² MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 333-341.

¹³³ SHRADER, *Muslimansko-hrvatski građanski rat*, 208.

¹³⁴ JURČEVIĆ, Josip. *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini: 1990.-1995.* Zagreb:

Dokumentacijsko informacijsko središte: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: Sveučilište u Mostaru, Institut za društvena istraživanja, 2009., 167-168.

vodova VP i Postrojbe za posebne namjene (dalje: PPN) „Vitezovi“. Zahvaljujući tom uspjehu HVO je uspio stabilizirati crtu u Novom Travniku te je ohrabren tim uspjesima nastojao nastaviti provođenje svoje aktivne obrane.¹³⁵ Tijekom prve polovine rujna HVO je uistinu ostvarivao pomake crte prema ABiH provođenjem napada „Škorpion“, u kojemu su sudjelovali 1. bojna Viteške brigade, dva voda 3. lakojurišne brigade VP te po jedan vod iz dvije PPN, Vitezova i Tvrtko II.¹³⁶ Daljnje hrvatske uspjehe spriječilo je još jedno u nizu primirja između dviju strana. Naime, Rasim Delić i Milivoj Petković tih su dana potpisali primirje koje je trebalo stupiti na snagu 18. rujna u podne.¹³⁷ No, muslimanska strana nije previše marila za potpisano primirje. Istoga dana započeo je opći napad ABiH na prostore pod kontrolom HVO-a.¹³⁸ Idućega dana, nastavljeni su muslimanski napadi na Vitez i Busovaču s ciljem presijecanja prometnice između dvaju gradova i razdvajanja HVO-a u Lašvanskoj dolini. HVO je 20. rujna uz teške gubitke uspio odbiti napade koji su prema kraju rujna postepeno jenjavali i bivali slabiji. Ipak, tijekom listopada obnovljeni su napadi muslimanskih snaga te su potrajali do prosinca, ali bez većih uspjeha.¹³⁹

U studenom 1993. započelo se s pripremom planova za drugu veću napadnu operaciju ABiH na području srednje Bosne pod nazivom „Prozor-93“. Ključni cilj operacije bio je razbiti „ustaške“ snage te se spojiti s okruženim snagama u Starom Vitezu.¹⁴⁰ Operacija je započela 22. prosinca napadima na HVO na području Viteza, Nove Bile, Novoga Travnika i Busovače. Također, pripadnici ABiH napali su područje Gornjega Vakufa s ciljem presijecanja komunikacije s gradićem Prozorom.¹⁴¹ Operacija je potrajala sve do primirja potpisanoga u Zagrebu 23. veljače, kada su konačno prestali otvoreni sukobi na području Lašvanske doline.¹⁴²

Iako ključni ciljevi spomenute operacije ABiH nisu bili ostvareni, njezina karakteristika bila je razvidna u većem broju masovnih zločina nad Hrvatima. Tijekom prvoga

¹³⁵ „Aktivna obrana“ prijevod je termina *spoiling attack*, a po svojoj je definiciji taktički manevar koji se primjenjuje kako bi se ozbiljno omelo neprijateljski napad dok je protivnik još u procesu formiranja i pripremanja za napad.

¹³⁶ MARIJAN, Rat Hrvata i Muslimana, 351-353.

¹³⁷ Isto, 353.

¹³⁸ Prosvjed, Zapovjedništvo OZ SB, IZM Vitez, ur. br. 01-9-319/93 od 18. rujna 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201014124/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih11/13991.pdf

¹³⁹ MARIJAN, Rat Hrvata i Muslimana, 353-356.

¹⁴⁰ Isto, 356-362.

¹⁴¹ Skupina autora, *Dossier: zločini muslimanskih postrojbi nad Hrvatima u BiH : 1992.-1994.* Mostar: Centar za istraživanje i dokumentaciju Mostar, 1999., 167.

¹⁴² Mirovni sporazum, UNPROFOR Zagreb, od 23. veljače 1994.

https://web.archive.org/web/20171201140637/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih15/18762.pdf

dana operacije u mjestu Križančevo Selo ubijena su 64 Hrvata, od kojih je određen broj ubijen na ritualan način. U početku se o sudbini Hrvata iz Križančeva Sela malo toga znalo jer je zapovjednik 3. korpusa ABiH Enver Hadžihasanović zabranio ulazak UNPROFOR-u i ECMM-u na područje sela. Ekshumacije su konačno započele 22. siječnja te su potrajale do 4. veljače 1994., kada se javnost konačno upoznala sa sudbinom Hrvata iz Križančeva Sela. Također, u mjestu Šantići na lokaciji Buhine Kuće u općini Vitez, 9. siječnja 1994. pripadnici ABiH u sklopu spomenute operacije počinili su još jedan zločin nad domicilnim hrvatskim stanovništvom. Naime, prilikom napada na Buhine Kuće ubijeno je ukupno 25 Hrvata na način da je u hrvatske kuće ubacivan eksploziv uz povike „Allahu Ekber“.¹⁴³ Važno je naglasiti kako za ova dva zločina, kao i za brojne druge zločine nad Hrvatima, nitko nije odgovarao. U međuvremenu, HVO je 24. siječnja 1994. proveo napadnu operaciju „Tvigi-94“ na području istočnih dijelova općine Prozor – Rama, točnije u području muslimanskoga sela Here. Britanska agencija „Reuters“ nazvala je operaciju prvom ozbiljnom ofenzivom hrvatskih snaga. Pripadnici lokalne brigade HVO-a „Rama“ istoga su dana zauzeli dobro utvrđeno selo Here te tako srušili mit o nepobjedivosti ABiH, što je nesumnjivo odlično utjecalo na moral hrvatskih snaga, ali i na skori prekid ratnih zbivanja u srednjoj Bosni.¹⁴⁴

3.3.5. Postupna normalizacija odnosa

Potkraj veljače 1994. obje sukobljene strane bile su veoma iscrpljene, a osjećaj iscrpljenosti dodatno je pojačavala izrazito jaka zima te iznimno loši vremenski uvjeti. Gore spomenutim mirovnim sporazumom, koji je stupio na snagu 25. veljače 1994. u podne, te snažnim diplomatskim pritiskom SAD-a, došlo je do okončanja sukoba između HVO-a i ABiH. Tijekom idućega dana započeli su pregovori koji su okončani 2. ožujka te su rezultirali planom o osnivanju Federacije Bosne i Hercegovine (dalje: FBiH) i njezinoj konfederaciji s RH. No u praksi se nije pretjerano radilo na konfederaciji. Ta je ideja po svemu sudeći bila ponuđena kako bi novi dogovor bio prihvatljiv Hrvatima u BiH, čiji su predstavnici potpisivanjem Washingtonskoga sporazuma odbacili daljnje egzistiranje HR HB.¹⁴⁵ U kontekstu mirovnih sporazuma posebno je važno naglasiti kako je inicijativu za smirivanje situacije preuzeo Franjo Tuđman još u siječnju 1994. u Sankt Peterburgu. Te je napore prihvatila američka diplomacija na čelu s Charlesom Redmanom, koji je uz pomoć Njemačke nastojao pridobiti Tuđmana i Izetbegovića za konačni dogovor. Sve je kulminiralo u

¹⁴³ Skupina autora, *Dossier: zločini muslimanskih postrojbi*, 167-174.

¹⁴⁴ „Obljetnica operacije Tvigi-94“. Portal hkv.hr, 24. siječnja 2017. Pristup ostvaren 24. srpnja 2021. godine <https://www.hkv.hr/reportae/a-beljo/25861-23-obljetnica-vojne-operacije-tvigi-94.html>

¹⁴⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 430.

Washingtonu 18. ožujka 1994. kada je u prisutnosti američkoga predsjednika Billa Clintona potpisan sporazum o stvaranju FBiH. Ustavom FBiH prvi se put službeno, umjesto dotadašnjega naziva Muslimani, kao nacija spominju Bošnjaci. Unatoč uređenju raznih pitanja u odnosima između dviju država, ipak nije došlo do vojnoga sporazuma koji bi dao odriježene ruke HV-u, a na koji je Tuđman čekao od srpnja 1992. godine.¹⁴⁶ Stvari su se po tom pitanju promijenile tek nakon više od godinu dana, Splitskim sporazumom iz srpnja 1995. godine.

3.3.6. Odnos Republike Hrvatske prema sukobu u srednjoj Bosni

Od samih početaka muslimansko-hrvatskoga sukoba, RH je uložila znatne napore u prekid istoga znajući kako nijedna strana, a posebice hrvatska, nemaju koristi od sukoba. RH je bila svjesna kako je bitno što prije zakopati ratne sjekire te se okrenuti stvarnom neprijatelju obiju strana, VRS-u. RH je od samoga početka uložila ogromne napore kako bi spriječila rečeni sukob, ali očito joj nije bilo jasno kako ju muslimanska strana nastoji na svakome koraku izigrati. Ranije je spomenuto kako su se nakon početka sukoba u travnju 1993. u Zagrebu sastali Alija Izetbegović i Mate Boban te su ondje uz nadgledanje Franje Tuđmana potpisali *Zajedničku izjavu* kojom se nastojalo zaustaviti nastale sukobe osnivanjem zajedničkoga zapovjedništva. Međutim, odnosi na predmetnom području nisu bili bolji. Shodno tomu Tuđman je 10. svibnja uputio poruku Izetbegoviću i Bobanu u kojoj izražava zabrinutost zbog pogoršanja odnosa između HVO-a i ABiH. U istom pismu Tuđman napominje kako je RH 1992. kroz sporazume iz Zagreba i New Yorka uložila napore za grupiranje snaga protiv zajedničkoga neprijatelja. Također, iz pisma su vidljivi i koraci koje je RH poduzela nakon *Zajedničke izjave*, a ističe se kako je Hrvatski sabor uputio delegaciju u BiH, ali istoj nije omogućen dolazak na područje sukoba. Dalje, Tuđman ističe kako je formirana i zajednička hrvatsko-turska delegacija, također s ciljem sprječavanja daljnjega širenja sukoba.¹⁴⁷ RH je na takav način više puta tijekom rata u srednjoj Bosni predlagala mirno razrješavanje sukoba, ali i osuđivala sve krivce za izbijanje sukoba kao i za počinjene ratne zločine.

Nadalje, važno je promotriti i odnos RH prema ABiH koja je kao oružana sastavnica bila u sukobu s hrvatskom stranom u srednjoj Bosni. Početak prijateljskoga odnosa RH prema ABiH i BiH seže u srpanj 1991. kada su 463 policajca iz rezervnoga sastava koje je odabrala

¹⁴⁶ SANČEVIĆ, Zdravko. *Pogled u Bosnu : zapisi veleposlanika*. Zagreb: Naprijed, 1998., 137.

¹⁴⁷ Poruka Izetbegoviću i Bobanu, Ured predsjednika RH od 10. svibnja 1993. godine

<https://web.archive.org/web/20171130221244/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DO KUMENTI/SUKOB ABiH i HVO-SVIBANJ 1993.g/251.pdf>

SDA upućena na obuku koju je za njih organizirao MUP RH.¹⁴⁸ Takav „poseban“ tretman ABiH nastavio se i tijekom iduće godine. Jedan od brojnih dokumenata takve tematike potpisao je tadašnji načelnik GS HV-a Anton Tus, a isti dokument stigao je iz zapovjedništava Hrvatskoga ratnoga zrakoplovstva (dalje: HRZ) te Protuzračne obrane (dalje: PZO).¹⁴⁹ Također, i Alija Izetbegović je osobno molio pomoć od RH u vidu obuke za pripadnike ABiH.¹⁵⁰ Važno je naglasiti i to kako su za cijelo vrijeme trajanja rata u srednjoj Bosni u Zagrebu i Splitu postojali Logistički odjeli Štaba Vrhovne Komande Oružanih snaga RBiH (dalje: ŠVK OS RBiH).¹⁵¹ Promatrajući odnos RH prema pripadnicima ABiH, ali i ABiH općenito, nije na odmet ukratko promotriti i odnos pripadnika ABiH prema RH, ali i Hrvatima općenito. Prvo, šverc oružja, neovlašteno kretanje naoružanih grupa Muslimana te njihov smještaj na području RH odvijao se bez znanja MORH-a i GS HV-a tijekom listopada i studenoga 1992. godine.¹⁵² Također, o odnosu dijela Muslimana prema RH i Hrvatima može se vidjeti na temelju izvještaja SIS-a o „Handžar diviziji“, pričuvnoj postrojbi MUP-a PU Sisačko-moslavačke. Naime, pripadnici spomenute većinski muslimanske postrojbe su prilikom proslave Bajrama 24. ožujka 1993. vrijeđali goste lokala hrvatske nacionalnosti pjevanjem srpskih pjesama uz izjave poput „Tukli smo vas i klali u BiH i opet ćemo!“.¹⁵³

Osim obuke i formiranja ABiH na teritoriju RH, indikativno je i opskrbljivanje istih postrojbi oružjem iz RH. Naime, primjetan je velik broj dokumenata koji u razdoblju od 1992. dokazuju naoružavanje ABiH preko ili direktno iz RH. Opskrba nije prestala ni kada su započeli prvi incidenti između Hrvata i Muslimana. Iz jednoga dokumenta GS HVO-a vidljivo je kako je pomoć s područja RH prolazila preko teritorija HZ H-B prilikom čega su sve policijske postrojbe bile dužne propustiti konvoje pomoći koji su se kretali prema

¹⁴⁸ Spisak, SDA Sarajevo, br. 1258/91 od 8. srpnja 1991. godine

<https://web.archive.org/web/20171201000230/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/FORMIRANJE%20RATNIH%20POSTROJBI%20ABIH%20U%20RH/1.pdf>

¹⁴⁹ Odobrenje za TO BiH, MO GS HV, ur. br. 5120-04/13-92-14 od 24. srpnja 1992. godine

<https://web.archive.org/web/20171201000139/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/FORMIRANJE%20RATNIH%20POSTROJBI%20ABIH%20U%20RH/8.pdf>

¹⁵⁰ Molba MO RH, Predsjedništvo RBiH – Predsjednik od 9. kolovoza 1992. godine

<https://web.archive.org/web/20171201000201/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/FORMIRANJE%20RATNIH%20POSTROJBI%20ABIH%20U%20RH/17.pdf>

¹⁵¹ JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 265-266.

¹⁵² Službena bilješka, MO ZG SIS, br. 512-18-06/02-97-326-16 od 2. rujna 1997. godine

<https://web.archive.org/web/20171201000058/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/FORMIRANJE%20RATNIH%20POSTROJBI%20ABIH%20U%20RH/96.pdf>

¹⁵³ Predmet: „Handžar divizija“, MO ZG SIS, ur.br. 512-18-01-96-3706-6 od 4. srpnja 1997. godine

<https://web.archive.org/web/20171201000234/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/FORMIRANJE%20RATNIH%20POSTROJBI%20ABIH%20U%20RH/91.pdf>

položajima ABiH.¹⁵⁴ Pošiljke vojne opreme nisu prestale ni tijekom 1993. kada su incidenti prerasli u pravi rat između Hrvata i Muslimana. Prioritetno je oprema bila namijenjena 5. korpusu ABiH na području Bihaća, ali je odašiljana i na druga mjesta u BiH. Prema tome GS HVO izdao je 7. travnja 1993. potvrdu i za prolaz materijalno-tehničkih sredstava (dalje: MTS) na relaciji Grude-Srebrenica.¹⁵⁵ Također, jedan od brojnih dokumenata dokazuje i to kako je vojna oprema poslana i u Zenicu, sjedište 3. korpusa ABiH, koji je sudjelovao u sukobima i ratnim zločinima nad Hrvatima.¹⁵⁶

Važno je potvrditi i humanitarni aspekt odnosa RH prema BiH. Zamjenik komandanta ABiH Stjepan Šiber poslao je 9. lipnja 1993. GS-u HVO-a poruku u kojoj navodi kako su u tijeku letovi na relaciji Tuzla-Split, čiji je cilj prijevoz ranjenika među kojima je bilo i djece.¹⁵⁷ Nebrojani dokumenti jasno prikazuju dostavljanje hrane te drugih potrepština koji su muslimanskoj strani u BiH došle upravo preko RH.¹⁵⁸ Ipak, možda i najsvjetlija točka koja je uistinu pokazala karakter odnosa RH prema BiH jest događaj koji se zbio u prosincu 1993. godine. Naime, 10. prosinca iz Zagreba je krenuo konvoj humanitarne pomoći za srednju Bosnu, točnije za franjevačku bolnicu u Novoj Bili, a jedan dio konvoja bio je namijenjen Muslimanima u Vitezu i okolici. Konvoj se u konačnici sastojao od 92 kamiona s ukupno oko tisuću tona humanitarne pomoći. Uz brojne opstrukcije i pljačkanja koja su počinili Muslimani konvoj je konačno 20. prosinca pristigao u Novu Bilu. Prilikom njegova povratka muslimanske su se snage, ogorčene neuspjesima na bojnopolju, okomile na humanitarce te su tom prilikom ubili jednoga vozača, a ranila još pet pripadnika konvoja.¹⁵⁹ Unatoč tragičnim događajima, konvoj je dao nadu stanovništvu srednje Bosne u skorašnji prestanak sukoba.

Kao zaključak priče vezane uz odnos RH prema tadašnjoj R BiH, potrebno ju je zaokružiti zdravstvenom skrbi pruženoj Muslimanima. Naime, slično kao i pomoć u oružju i logistici, zdravstvena skrb nije prestajala ni u jeku najvećih sukoba na predmetnom području.

¹⁵⁴ Dozvola za transport, GS HVO, br. 26-06/92 od 26. lipnja 1992. godine

https://web.archive.org/web/20171201030239/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/naoruzavanje_armije_bih/98.pdf

¹⁵⁵ JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 268.

¹⁵⁶ Ministru obrane RH, GS HVO, ur. br. 02-2/1-01-4218/93 od 12. prosinca 1993. godine

https://web.archive.org/web/20171201024342/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/naoruzavanje_armije_bih/919.pdf

¹⁵⁷ Realizacija letova, ŠVK OS R BiH IKM Zenica, br. 110/13-48 od 9. lipnja 1993. godine

<https://web.archive.org/web/20071221082952/http://www.slobodanpraljak.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/HUMANITARNA%20POMOC%20BIH%20IZ%20KROZ%20I%20PREKO%20RH/91.pdf>

¹⁵⁸ Humanitarna pomoć BiH, pristup ostvaren 28. srpnja 2021. godine

https://web.archive.org/web/20090406073731/http://www.slobodanpraljak.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/HUMANITARNA%20POMOC%20BIH%20IZ%20KROZ%20I%20PREKO%20RH/Tablica-Humanitarna_pomoc_BiH-.htm

¹⁵⁹ LUČIĆ, *Od vila ilirskih*, 307-310.

Osim prihvata ranjenika, važan aspekt zdravstvene skrbi predstavljalo je i slanje lijekova te razne medicinske opreme na područje BiH. Također, i o ovome aspektu pomoći postoje nebrojeni dokumenti koji dokazuju spomenute tvrdnje.¹⁶⁰ Možda tomu najbolje svjedoče brojne zahvalnice koje su hrvatske bolnice i humanitarne ustanove dobivale upravo od ustanova iz BiH. Prema tome je bitno istaknuti i jednu od silnih zahvalnica namijenjenu KBC-u „Firule“ iz Splita, a koju su dobili na temelju toga što su u Sarajevo tijekom srpnja 1993. poslali gotovo 15 tisuća ampula cjepiva.¹⁶¹ Za kraj, valja spomenuti kako su hrvatske bolnice u Splitu, Zagrebu, Karlovcu, Slavonskom Brodu i Vinkovcima tijekom razdoblja od 1992. do 1995. prihvatile ukupno 10 633 ranjenih vojnika i civila muslimanske nacionalnosti.¹⁶²

3.4. Uloga Republike Hrvatske tijekom ratnih zbivanja u Bihaću

Prema popisu stanovništva iz 1991. u općini Bihać živjelo je ukupno 70 732 stanovnika. Od toga broja Muslimani su činili 46 737 ili 66,1%, Srbi 12 689 ili 17,9%, Hrvati 5 580 ili 7,9%, a ostali 5 726 ili 8,1%.¹⁶³ Razvidno je kako su Muslimani na predmetnom području bili apsolutna većina te je upravo zato važno promotriti karakter odnosa RH prema Bihaću s ciljem shvaćanja uloge RH tijekom ratnih zbivanja u BiH.

3.4.1. Ukratko o ratu na području Bihaća

U okviru Sarajevskoga primirja snage JNA povukle su se s okupiranoga područja RH na područje susjedne BiH. Tako je 10. zagrebački korpus JNA stigao na prostor grada Bihaća. Nadalje, proglašenjem RS u siječnju 1992. bihaćki se okrug našao u okruženju srpskih snaga jer se na susjednom području RH nalazila tzv. SAO Krajina. Napadi na bihaćki okrug započeli su 21. travnja 1992. kada su pripadnici 1. krajiške podgrmečke brigade izvršili napad na Bosansku Krupu.¹⁶⁴ Toga je dana započela opsada Bihaća koja je trajala 1 201 dan. Prvi napad na Bihać izvršen je 12. lipnja 1992. godine.¹⁶⁵ Srpskim snagama suprotstavio se 5.

¹⁶⁰ Popis dokumenata pomoći RH BiH na području zdravstva, pristup ostvaren 28. srpnja 2021. godine <https://web.archive.org/web/20171130144133/http://www.slobodanpraljak.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/HRVATSKO%20RATNO%20ZDRAVSTVO%20U%20POMOCI%20BIH/DOKUMENTI/Tablica-zdravstvo.htm>

¹⁶¹ Zahvalnica, Odjel za ekonomske i humanitarne poslove Vlade RBiH – Logistički centar Split od 15. srpnja 1993. godine <https://web.archive.org/web/20171130190247/http://www.slobodanpraljak.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/HRVATSKO%20RATNO%20ZDRAVSTVO%20U%20POMOCI%20BIH/DOKUMENTI/1077.pdf>

¹⁶² JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 316.

¹⁶³ „Nacionalni sastav stanovništva po općinama“: fzs.ba. Pristup ostvaren 13. kolovoza 2021. godine <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/>

¹⁶⁴ BEGIĆ, Mujo. *Bosanska Krupa 1992.-1995. : Porušeni grad*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2013., 186-187.

¹⁶⁵ BEGIĆ, Mujo. *U opsadi 1 201 dan: Sigurnosna zona Bihać*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2013., 160-161./193.

korpus ABiH, ali i HVO regije Bihać koji je ustrojen 25. svibnja 1992. godine.¹⁶⁶ Napadi su nastavljani kroz čitavo razdoblje 1992. godine. Tako su Prvi i Drugi krajiški korpus iz sastava VRS-a te Banijski, Kordunski i Lički korpus iz sastava SVK ostvarili uspjehe na području Ripača, Orašca, Kulen-Vakufa, koje je pratilo protjerivanje nesrpskoga stanovništva. Ipak, na području Bihaća i Čekrlija domicilne muslimanske i hrvatske snage uspjele su odoljeti napadima 2. krajiškoga korpusa VRS-a.¹⁶⁷

Rat na prostoru Bihaća tijekom 1993. nije jenjavao. Do listopada 1993. borbe su vođene isključivo protiv srpskih snaga VRS-a te Srpske vojske Krajine (dalje: SVK). Međutim, tijekom 1993. dolazi do raskola među muslimanskim strukturama. Shodno tomu, Fikret Abdić na području zapadnih dijelova BiH osnovao je 27. rujna 1993. Autonomnu pokrajinu Zapadnu Bosnu (dalje: AP ZB) sa sjedištem u Velikoj Kladuši.¹⁶⁸ Tri dana nakon osnutka AP ZB 521. brdska i 527. laka brigada 5. korpusa preuzete su od ljudi odanih Abdiću te na taj način postali temelj nove vojne organizacije nazvane Narodna obrana (dalje: NO) AP ZB. Shodno tomu, 5. korpus krenuo je 3. listopada u razbijanje Abdićeve državne tvorevine napadom na Veliku Kladušu. No, idućega dana Abdićeve pristalice zaustavile su ih u sukobu kod Johovice čime je započeo međumuslimanski rat u zapadnoj Bosni. U borbama koje su trajale do kraja godine NO AP ZB je na svojoj strani imala topničku potporu VRS-a, no pomaci duž linija bili su razmjerno maleni dok su ljudski gubici bili veliki na obje strane.¹⁶⁹

Početak 1994. obilježilo je dodatno pojačavanje napada na bihaćki okrug, a cilj je bio uništiti branitelje bihaćkoga okruga te u potpunosti povezati RS i RSK. Situaciju je dodatno kompliciralo postojanje NO AP ZB koja je istovremeno djelovala na položaje branitelja bihaćkoga okruga. Srpske su snage predvođene 2. korpusom VRS-a 6. veljače započele veljačku (februarsku) ofenzivu. Unatoč manjem napretku duž linije fronte, srpske su snage smanjile intenzitet te odustale od ofenzive do 28. veljače.¹⁷⁰ Idućih osam mjeseci predstavljalo je razdoblje konsolidacije snaga na predmetnom području, a ono je potrajalo sve do listopada 1994. godine. To je razdoblje prekinula napadna operacija ABiH pod nazivom „Grmeč-94“ koja je poduzeta u razdoblju između 24. listopada i 10. studenoga. Cilj operacije bio je odbaciti snage VRS-a od Bihaća te zauzeti šire područje desne obale rijeke

¹⁶⁶ „Obilježena godišnjica formiranja HVO regije Bihać“. *dnevno.ba*, 25. svibnja 2021. Pristup ostvaren 13. kolovoza 2021. godine <https://www.dnevno.ba/vijesti/obiljezana-godisnjica-formiranja-hvo-regije-bihac-225785/>

¹⁶⁷ BEGIĆ, *U opsadi 1 201 dan*, 168-211.

¹⁶⁸ JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 168.; SANČEVIĆ, *Pogled u Bosnu*, 269.

¹⁶⁹ MARIJAN, *Domovinski rat*, 312.

¹⁷⁰ BEGIĆ, *U opsadi 1 201 dan*, 217-220.

Une.¹⁷¹ Važno je napomenuti kako je Bihać u svibnju 1993. Rezolucijom 824 VS UN-a proglašen sigurnosnom zonom UN-a te je stoga napad takvoga opsega bio iznenađenje za srpske snage.¹⁷² No, ubrzo je na području pod kontrolom 2. krajiškoga korpusa VRS-a došlo do oporavka od prvotnoga šoka te je već 29. listopada proglašeno ratno stanje koje je pratila potpuna mobilizacija vojno sposobnoga stanovništva.¹⁷³ Prema tome, prvotni uspjesi 5. korpusa ABiH ubrzo su bili osujećeni, što je predstavljalo postupni uvod u Prvu bihaćku krizu.

3.4.2. Prva bihaćka kriza

Već 1. studenoga uslijedio je protunapad dviju srpskih vojski, SVK i VRS-a, pod nazivom „Štit-94“. Uspjeh poduzete operacije sa srpske strane bio je potpun o čemu svjedoči i to da su do 17. studenoga srpske snage vratile gotovo sva područja koja su snage 5. korpusa ABiH zauzele u operaciji „Grmeč-94“. Također, snage NO AP ZB uspjele su istovremeno vratiti Veliku Kladušu koju su u kolovozu 1994. izgubili u borbama protiv 5. korpusa ABiH. Dokaz kaotične situacije u bihaćkom okrugu je i poruka Alije Izetbegovića predsjedniku RH Franji Tuđmanu od 12. studenoga u kojemu od RH traži da djeluje s ciljem pomoći gradu Bihaću.¹⁷⁴ Bihać je u tom trenutku predstavljao vrlo važno mjesto kako za BiH, tako i za RH. Stoga je hrvatski državni vrh odlučio pokrenuti napadnu akciju na srpske snage kako bi se pomoglo snagama u bihaćkom okrugu koje su bile iscrpljene.

Jedino je bilo upitno na kojem će pravcu hrvatske snage pružiti potporu. Prva opcija bila je pritisknuti i tako razvući srpske snage kod Okučana i(li) Knina, dok je druga uključivala direktan prodor preko Slunja kako bi se pružila pomoć 5. korpusu ABiH. Ipak, kako su HVO i ABiH zajedničkim snagama u operaciji „Cincar“ početkom studenoga 1994. oslobodile Kupres i veći dio Kupreške visoravni, tako se otvorila mogućnost napada na grahovsko-livanjskom i glamočkom bojištu. Zbog toga je 29. studenoga započela akcija snaga HV-a i HVO-a pod nazivom „Zima-94“. U njoj je primarni cilj bio rasteretiti područje Bihaća tako da se potisne neprijatelja kroz četiri operativna pravca (Zima 1-4). Na prva tri pravca, od Livanjskoga polja do Kupreških vrata operaciju je vodio GS HVO-a, dok je na pravcu prema Dinari operaciju vodilo Zapovjedništvo Zbornoga područja (dalje: ZP) Split. Operacija je

¹⁷¹ MARIJAN, *Domovinski rat*, 321.

¹⁷² Rezolucija 824 VS UN-a; <https://digitallibrary.un.org/record/166133>

¹⁷³ MARIJAN, *Domovinski rat*, 321.

¹⁷⁴ MARIJAN, Davor. *Oluja*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentarni centar Domovinskog rata, 2007., 43-44.

potrajala do 24. prosinca 1994. te je u potpunosti ostvarila svoje ciljeve čime je okončana Prva bihaćka kriza.¹⁷⁵

3.4.3. Novo primirje i „uvod“ u Drugu bihaćku krizu

Početak siječnja 1995. potpisano je još jedno primirje koje je trebalo potrajati četiri mjeseca. Međunarodna je diplomacija krivo zaključila kako je ono uvod u mirovne sporazume i prestanak rata. Naprotiv, primirje je poslužilo tek novoj konsolidaciji snaga svih triju strana. Predstavnici pobunjenih Srba bili su sve više svjesni ugroženosti okupiranih teritorija nakon uspješnih napadnih operacija hrvatskih snaga na području Dinare te Livanjskoga polja krajem 1994. godine. Krajem 1994. potpisan je i *Gospodarski sporazum* između predstavnika RH te pobunjenih Srba. Hrvatska strana intenzivno je radila na njegovu provođenju jer je smatrala kako je to uvjet za reintegraciju okupiranih područja u ustavno-pravni sustav RH. No, vrlo je brzo postalo jasno kako srpska strana nije zainteresirana za provedbu Gospodarskoga sporazuma te su nastojali spriječiti da okupirana područja ikada dođu pod ingerenciju „ustaške Tuđmanove vlasti“. Krajem travnja 1995. na okupiranom dijelu autoceste Zagreb-Lipovac nastupilo je dodatno narušavanje odnosa. Naime, u više navrata dio autoceste pod kontrolom pobunjenih Srba zatvaran je za promet. Ipak, ključni događaj zbio se 28. travnja 1995. kada je na benzinskoj pumpi kraj Nove Gradiške ubijen muškarac srpske nacionalnosti, a zauzvrat su brat i prijatelji ubijenoga na dijelu autoceste pod srpskim nadzorom napali vozila koja su ondje prolazila te je tada taj dio puta bio zatvoren za promet.¹⁷⁶

Taj je događaj poslužio kao povod za operaciju „Bljesak“ u kojoj je u razdoblju od 1. do 4. svibnja oslobođen okupirani dio zapadne Slavonije. Nizanje uspjeha hrvatskih snaga bio je jasan znak skorašnjega sloma tzv. RSK što je na oprez pozvalo i bosanskohercegovačke Srbe. Naime, čelnici RSK i RS-a su se na zajedničkom sastanku u Kninu odlučili na novu ofenzivu pod nazivom „Mač-95“ za snage SVK, te „Štit-95“ za VRS. Cilj operacije bio je konačno razbiti 5. korpus ABiH i zauzeti Bihać. Sama operacija započela je 19. srpnja 1995. godine.¹⁷⁷ Već idućega dana komandant ABiH Rasim Delić uputio je molbu HV-u u kojoj je tražio vojnu pomoć u svojstvu obrane bihaćkoga okruga. Zainteresiranost hrvatskoga državnoga vrha za obranu Bihaća očitovala se 22. srpnja 1995. kada je u Splitu između Franje Tuđmana, Alije Izetbegovića te Krešimira Zubaka kao izaslanika FBiH potpisana *Deklaracija o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju*

¹⁷⁵ MARIJAN, *Domovinski rat*, 322-328.

¹⁷⁶ BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj : 1990.-1995.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005., 488-491.

¹⁷⁷ MARIJAN, *Oluja*, 48-53.

*političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice. Potpisana Deklaracija predstavljala je vrhunac političke i vojne suradnje između RH i BiH.*¹⁷⁸

Splitska deklaracija konačno je hrvatskoj strani omogućila nesmetano vojno djelovanje te uporabu većega broja snaga na teritoriju BiH što je čekala još od srpnja 1992. godine. Shodno dogovorima iz Splita, združene su hrvatske snage HV-a i HVO-a ubrzo započele s napadima na položaje VRS-a južno od Bihačke krajine. Tako je 25. srpnja započela operacija „Ljeto-95“ u kojoj je cilj bio razbiti snage VRS-a na istočnom i sjeveroistočnom dijelu Livanjskoga Polja te osvojiti Bosansko Grahovo i Glamoč, što bi zaustavilo srpske napade na bihački okrug. Prema tome, hrvatske su snage na pravcima Livno-Bosansko Grahovo te Livno-Glamoč zaključno s 29. srpnja ostvarili zadane ciljeve.¹⁷⁹ Uspješan završetak operacije „Ljeto-95“ bio je ključan preduvjet za oslobođenje Knina. Operacija „Oluja“ započela je 4. kolovoza 1995. u 5 sati ujutro. Provođenje zadaća bilo je povjereno četirima OG: Sjever, Sinj, Šibenik i Zadar. Ipak, glavna udarna snaga bila je OG Sjever koja se težišno oslanjala na 4. i 7. gardijsku brigadu HV-a.¹⁸⁰ Ova vrhunska operacija iznimno je brzo razbila sve snove pobunjenih Srba o egzistiranju koje nije uključivalo RH. Tako je već idućega dana HV oslobodila Knin, a u idućim danima i ostatak okupiranoga teritorija, izuzev područja istočne Slavonije. Ipak, ova je operacija HV-a 5. kolovoza ostvarila i ono što se nastoji prešutjeti u današnjim tumačenjima. Naime, spajanjem 1. gardijske brigade HV-a s pripadnicima 5. korpusa ABiH prekinuta je opsada Bihaća i njegova okrug koja je trajala 1 201 dan te je spriječeno da Bihać doživi tragičnu sudbinu Srebrenice.

3.4.4. Humanitarna pomoć RH bihačkome okrugu

Nakon što je na prethodnim stranicama analiziran aspekt vojne pomoći RH bihačkome okrugu važno je dati i uvid u humanitarnu pomoć. Naime, kako je Bihać bio u potpunom okruženju dviju srpskih vojski, a kasnije i NO-a AP ZB, tako je jedini pravac pomoći opkoljenom gradu bio s područja RH. Cijelo razdoblje opsade Bihaća djelovao je zračni most koji je letio od aerodroma Lučko do aerodroma Ćoralići u blizini Cazina. Jedan od dokumenata koji zorno dokazuje takvu tvrdnju je izvještaj zapovjednika mješovite transportne eskadrole Lučko Josipa Hrgovića o prijevozu tereta za bihački okrug. Naime, samo u razdoblju od 23. listopada do 16. studenoga 1992. uz pomoć posada HRZ-a i PZO-a te Ratnoga zrakoplovstva (dalje: RZ) BiH obavljeno je 49 letova. Tijekom tih, ali i svih idućih

¹⁷⁸ JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 234-235.

¹⁷⁹ MARIJAN, *Oluja*, 54.

¹⁸⁰ Isto, 67.

letova, prevoženo je oružje, sanitetski materijal, uniforme te novac. Od tih 49 letova za potrebe TO BiH (ABiH) utrošeno je 30 letova, dok je 19 letova utrošeno na potrebe HVO-a. Na povratku su na teritorij RH prevezeni ranjeni pripadnici TO BiH i HVO-a te žene i djeca.¹⁸¹

Letovi su često prevozili MTS za potrebe 5. korpusa ABiH. Također, i za ovaj segment pomoći postoje brojni dokumenti koji to i dokazuju. Samo jedan dokument od 27. prosinca 1994. pokazuje kako je, između ostaloga, u jednom od takvih letova u Bihać stiglo 202 000 komada metaka.¹⁸² Dalje, valja napomenuti kako je većina takvih dokumenata prošla kroz ruke zapovjedniku 5. korpusa ABiH Atif Dudaković. U njima se hrvatsku stranu tada naziva „prijateljima“ koji se očigledno zalažu za istu stvar kao i Dudaković, odnosno za slobodnu i cjelovitu RBiH.¹⁸³ Za kraj, valja napisati i to kako se u današnjoj bošnjačkoj historiografiji odlazi tako daleko da se HVO na području Bihaća izjednačava sa SVK, VRS-om te NO AP ZB u kontekstu krađe humanitarne pomoći.¹⁸⁴ Srećom, među brojnim dokumentima lako se pronađu oni koji demantiraju naknadnu pamet.¹⁸⁵ Tako jedna poruka odaslana „prijateljima“ govori o tome kako „HVO i ABiH krvare s cjelokupnim narodom“ na području Bihaća. Dalje, spominje se kako se situacija „iz sata u sat usložnjavala“, a od „prijatelja“ se traži pomoć u naoružanju. Iz svega toga jasno se nameće to da Hrvati nisu bili problem, nego rješenje što je tjedan nakon operacije „Oluja“ zaključio i Washington Post.¹⁸⁶

¹⁸¹ Izvješće, Mješovita transportna eskadrila Lučko od 16. studenoga 1992. godine

<https://web.archive.org/web/20171130175338/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/VOJNA%20I%20HUMANITARNA%20POMOC%20BIHACKOJ%20ENKLAVI%20IZ%20HRVATSKE/71.pdf>

¹⁸² Prijem MTS iz Zagreba, 5. korpus RBiH, str. pov. br. 06/8065-1 od 27. prosinca 1994.

<https://web.archive.org/web/20171130175014/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/VOJNA%20I%20HUMANITARNA%20POMOC%20BIHACKOJ%20ENKLAVI%20IZ%20HRVATSKE/121.pdf>

¹⁸³ Prijem MTS iz Zagreba, 5. korpus RBiH, str. pov. br. 06/7836-2 od 15. prosinca 1994. godine

<https://web.archive.org/web/20171130174529/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/VOJNA%20I%20HUMANITARNA%20POMOC%20BIHACKOJ%20ENKLAVI%20IZ%20HRVATSKE/119.pdf>

¹⁸⁴ BEGIĆ, *U opsadi 1 201 dan*, 363.

¹⁸⁵ Popis dokumenata RH enklavi Bihać i ABiH 1992.-1995. Pristup ostvaren: 20. kolovoza 2021. godine

https://web.archive.org/web/20171130144052/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/VOJNA%20I%20HUMANITARNA%20POMOC%20BIHACKOJ%20ENKLAVI%20IZ%20HRVATSKE/tablica_dokumenata_pomoci_RH_Bihacu.htm

¹⁸⁶ RAGUŽ, Vitimir Miles. *Da nije bilo Oluje i drugi eseji*. Zagreb: Stih, 2005., 29.

4. Zaključak

Nasuprot konstrukcijama o raznim „prodajama i predajama“ te podjeli Bosne (i Hercegovine) koju je navodno provodila RH stoje povijesne činjenice. Naime, ako se pažljivo promotre rečene činjenice, dobiva se potpuno drukčija slika od one kakva se stvarala posljednjih 20-ak godina, a velikim se dijelom stvara i danas. Unatoč teškim okolnostima bespoštednoga rata i okupacije trećine teritorija, RH se u okviru svojih mogućnosti zalagala za slobodnu, cjelovitu te međunarodno priznatu BiH. Stoga je pomoć koja je pružana susjednoj državi bila nužna za trasiranje njezina puta prema proglašenju neovisnosti, ali i egzistenciji nakon toga čina. Ta je pomoć imala više aspekata. Naime, vojna pomoć je u trenucima rata možda i najbitniji segment. Prije početka ratnih zbivanja SDA je brojne muslimane poslala na vojnu obuku upravo u RH. Zatim, hrvatsko se vrhovništvo u počecima rata u BiH nalazilo u nezgodnom položaju jer su, osim VRS-a, za tihoga (ne)prijatelja u vrijeme borbi u Bosanskoj Posavini imali muslimansko vodstvo na čelu s Alijom Izetbegovićem. Takvo je (ne)prijateljstvo rezultiralo rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a koje su osuđivale prisutstvo HV-a na predmetnom području što je u konačnici dovelo do pada Bosanske Posavine. Kasnije je u srednjoj Bosni tiho (ne)prijateljstvo preraslo u otvoreno neprijateljstvo. Iako malobrojniji, Hrvati su uspjeli opstati i preživjeti tijekom godine dana žestokoga rata. Potom je slijedom događaja otvoreno neprijateljstvo preraslo u savezništvo te su „ustaše“ opet postale „prijatelji“ koji su briljantnim oslobodilačkim operacijama, između ostaloga u dva navrata spasili i Bihać od ponavljanja sudbine kakva je pogodila Srebrenicu polovicom srpnja 1995. godine.

Osim vojne pomoći, bitan aspekt predstavljala je i humanitarna pomoć. U trenucima napada srpskih snaga jedini način dopremanja pomoći bio je onaj koji je išao izravno od ili preko područja RH. O tome svjedoče i brojne zahvalnice bolnica te istaknutijih osoba. Također, s područja BiH primljeno je na stotine tisuća izbjeglica. Troškove zbrinjavanja izbjeglica gotovo je u potpunosti snosila RH. Prema tome, nije nebitno spomenuti još i to kako su se troškovi za zbrinjavanje izbjeglica i prognanika brojali u milijunima njemačkih maraka. Tako su rečeni troškovi za 1994. iznosili 360 milijuna maraka od čega je 78% plaćeno iz hrvatskoga državnoga proračuna.¹⁸⁷ Mnogi su se od njih u Hrvatskoj liječili, školovali te našli utočište od vihora rata u kojemu se našla njihova zemlja. Unatoč tomu, danas se takvu pomoć opisuje pojmom „agresija“. Neshvatljivo je kako se pomoć koja se mjeri u milijunima komada metaka i mina te tisućama tona humanitarne pomoći može nazvati

¹⁸⁷ JURČEVIĆ, *Odnos RH prema BiH*, 257.

„agresijom“. Na kraju, činjenica je da BiH danas postoji isključivo jer je na svojoj strani u najtežim vremenima imala RH, koja je bila životno zainteresirana za njezinu opstojnost. Ovim radom tako se nastoji dati objektivan prikaz uloge RH tijekom ratnih zbivanja u BiH i to konkretno u tri različite regije BiH. Shodno tomu, činjenicama i dokumentima nastoje se demantirati tumačenja koja unaprijed pokušavaju okarakterizirati pristup RH prema susjednoj BiH kao agresivan te iznimno negativan.

5. Popis bibliografije

OBJAVLJENI IZVORI I TISAK:

Baza podataka Međunarodnoga kaznenoga suda za područje bivše Jugoslavije (ICTY),
<http://icr.icty.org/>

Baza podataka Digitalne knjižnice UN-a, <https://digitallibrary.un.org/>

Brodski list (Slavonski Brod), 1992.

Internetska stranica generala Slobodana Praljka,
<https://web.archive.org/web/20171201034419/http://slobodanpraljak.com/>

Narodne novine (Zagreb), 31 (1990).

Narodne novine (Zagreb), 56 (1990).

Posavska Hrvatska (Slavonski Brod), 1992.

LITERATURA:

BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj : 1990.-1995.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

BEGIĆ, Mujo. *Bosanska Krupa 1992.-1995. : Porušeni grad.* Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2013.

BEGIĆ, Mujo. *U opsadi 1 201 dan: Sigurnosna zona Bihać.* Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2013.

BORAS, Franjo. *Bosansko-hercegovački kaos: 1990.-1996.* Mostar: Matica hrvatska, 2006.

ĐODAN, Šime. *Yugo – tragedija.* Zagreb: ST Komunikacije, 1990.

ĐORĐIĆ, Marjan. *Bosanska Posavina : (povijesno-zemljopisni pregled).* Zagreb: Polion, 1996.

GUMZEJ, Jakov. *Od balvana do Daytonu.* Zagreb: „Mato Lovrak“, 1997.

JURČEVIĆ, Josip. *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini: 1990.-1995.* Zagreb: Dokumentacijsko informacijsko središte: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: Sveučilište u Mostaru, Institut za društvena istraživanja, 2009.

LISICA, Slavko. *Komandant po potrebi.* Sombor: 1995.

LUČIĆ, Ivica. „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja“. *Časopis za suvremenu povijest* 40 (2008), br. 1: 107-140.

LUČIĆ, Ivica (Ivo). *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*. Zagreb: Despot Ininitus; Hrvatski institut za povijest, 2013.

LUČIĆ, Ivo. *Od vila ilirskih do Bijeloga puta: stranputicama bosanske i hercegovačke povijesti*. Zagreb: Hrvatska liječnička komora; Hrvatski institut za povijest, 2018.

LUČIĆ, Ivo. „Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi?“. *Magazin za političku kulturu i društvena pitanja Status* (2010) br. 14: 107-136.

MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot infinitus: Hrvatski institut za povijest, 2016.

MARIJAN, Davor. *Graničari – prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske (lipanj 1991.-studeni 1992.)*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, 2006.

MARIJAN, Davor. *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017.

MARIJAN, Davor. *Oluja*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentarni centar Domovinskog rata, 2007.

MARIJAN, Davor. *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018.

MARIJAN, Davor. *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Slavonski Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.

MARIJAN, Davor. „Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992.“ *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 2: 379-402.

MIŠKULIN, Ivica; POFUK, Lucija. „Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice *Brijunske deklaracije*“. *PILAR – Časopis za društvene i humanističke studije* 9 (2014), br. 17-18 (1-2): 43-69.

PRALJAK, Slobodan. *Pomoć Republike Hrvatske muslimansko-bošnjačkom narodu i Armiji Bosne i Hercegovine tijekom 1991.-1995. godine: činjenice*. Zagreb: Oktavijan, 2007.

RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji : 1945.-1991. : od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest : Školska knjiga, 2006.

RAGUŽ, Vitomir Miles. *Da nije bilo Oluje i drugi eseji*. Zagreb: Stih, 2005.

SANČEVIĆ, Zdravko. *Pogled u Bosnu : zapisi veleposlanika*. Zagreb: Naprijed, 1998.

SHRADER, Charles Reginald. *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992.-1994.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004.

Skupina autora, *Dossier: zločini muslimanskih postrojbi nad Hrvatima u BiH : 1992.-1994.* Mostar: Centar za istraživanje i dokumentaciju Mostar, 1999.

ŠIMIĆ, Tomo. „Magnetofonska snimka 124. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine održane 20. lipnja 1992.“. *National Security and the Future* 4 (2006), sv. 7: 175-180.

ŠUŠAK, Ivica. „Hrvatsko proljeće – počeci političkog interesnog pluralizma“. *Hrvatska i komparativna javna uprava : časopis za teoriju i praksu javne uprave* 8 (2008), br. 3: 767-783.

TOMAS, Mario. „Prikaz i analiza borbi na bosanskoposavskom bojištu 1992.“. *Scrinia Slavonica* 13 (2013): 277-315.

TUĐMAN, Miroslav. *Druga strana Rubikona: politička strategija Alije Izetbegovića*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2017.

VALENTIĆ, Marijan. *Rat protiv Hrvatske : 1991.-1995. : velikosrpski projekti od ideje do realizacije*. Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010.

ZLATKOVIĆ WINTER, Jelena. „Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: Uzroci dolaska, regulacija i organizacija prihvata“. *Migracijske teme* 8 (1992), br. 2: 127-140.

ZOVAK, Jerko. *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*. Slavonski Brod: Posavska Hrvatska : Grad Slavonski Brod, 2009.

INTERNETSKI ČLANCI

„30 godina višestranačja u Hrvatskoj“. Portal sabor.hr, 21. travnja 2020. Pristup ostvaren 12. svibnja 2021. <https://www.sabor.hr/hr/30-godina-visestranacija-u-hrvatskoj>

„Brijunska deklaracija – tromjesečna odgoda proglašenja neovisnosti RH“. Portal povijest.hr. Pristup ostvaren: 19. svibnja 2021. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/brijunska-deklaracija-tromjesečna-odgoda-proglašenja-neovisnosti-rh-1991/>

„Nacionalni sastav stanovništva po općinama“: fzs.ba. Pristup ostvaren 13. kolovoza 2021. godine <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/>

„Obilježena godišnjica formiranja HVO regije Bihać“. dnevno.ba, 25. svibnja 2021. Pristup ostvaren 13. kolovoza 2021. godine <https://www.dnevno.ba/vijesti/obiljezena-godisnjica-formiranja-hvo-regije-bihac-225785/>

„Obljetnica operacije Tvigi-94“. Portal hkv.hr, 24. siječnja 2017. Pristup ostvaren 24. srpnja 2021. godine <https://www.hkv.hr/reportae/a-beljo/25861-23-obljetnica-vojne-operacije-tvigi-94.html>